

Stein Hansen og Tor Skoglund

**Beregning av sysselsetting og
lønn i nasjonalregnskapet**

Innhold

1. Innledning	5
2. Resultater fra hovedrevisjonen.....	6
3. Sysselsettingsbegreper.....	8
3.1. Avgrensing i forhold til utlandet	8
3.2. Sysselsatte personer	8
3.3. Sysselsatte normalårsverk.....	9
3.4. Utførte timeverk.....	10
4. Lønnsbegreper	10
4.1. Innledning	10
4.2. Kontantlønn	12
4.3. Naturallønn	12
4.4. Arbeidsgiveravgift til folketrygden.....	13
4.5. Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier	14
4.6. Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier.....	15
5. Kilder og beregningsmetoder for sysselsettingsstørrelser.....	15
5.1. Sysselsatte personer.....	15
5.2. Selvstendige	17
5.3. Deltidssysselsetting.....	18
5.4. Normalarbeidstid	19
5.5. Overtid	19
5.6. Fravær	20
5.7. Kjønnfordeling.....	21
6. Kilder og beregningsmetoder for lønn og lønnskostnader	22
6.1. Innledning	22
6.2. Kontantlønn	22
6.3. Naturallønn	25
6.4. Arbeidsgiveravgift til folketrygden.....	26
6.5. Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier	26
6.6. Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier.....	27
Vedlegg 1. Datakilder.....	29
Vedlegg 2. Beregningsopplegg	33
Referanser	35
De sist utgitte publikasjonene i serien Notater	36

1. Innledning

Sysselsetting og lønn er sentrale størrelser i nasjonalregnskapet. Hoveddelen av sysselsettingen utgjøres av lønnstakere, og det er derfor viktig for den interne konsistensen i nasjonalregnskapet at næringsstall for sysselsetting og lønn beregnes i sammenheng. På dette området foreligger det et omfattende statistisk kildemateriale, og utfordringen i nasjonalregnskapet er å sette sammen alle informasjonsbitene til et konsistent og mest mulig pålitelig helhetsbilde. Formålet med dette notatet er å gi en samlet og ajourført dokumentasjon av definisjoner, kilder og beregningsmetoder for sysselsetting og lønn i nasjonalregnskapet i dag.

Framstillingen omfatter de næringsbaserte beregningene som utføres i tilknytning til realdelen av nasjonalregnskapet. Lønn er også en svært viktig størrelse i det institusjonelle sektorregnskapet. Lønnsberegningene for de institusjonelle sektorene er avstemt med beregningene i realregnskapet.

Beregninger av sysselsetting og lønn fordelt på næringer har en lang tradisjon innenfor nasjonalregnskapet i Norge. Beregningsopplegget har imidlertid vært endret og forbedret i flere etapper. På begynnelsen av 1970-tallet ble beregningene revidert som en del av den generelle omleggingen av det norske nasjonalregnskapet til prinsippene i SNA (System of National Accounts) 1968, se Kjelsrud (1977). På 1980-tallet ble det foretatt en ny og omfattende revisjon av sysselsettings- og lønnsberegningene. Beskrivelsen av sysselsettingen i de ulike næringene ble utvidet ved at antall utførte timeverk ble innført som en ny størrelse, og dessuten ble sysselsettingen fordelt på kvinner og menn. Dette opplegget ble kalt et *arbeidskraftregnskap*. Det ble beregnet tilbakegående tidsserier til 1962 etter det reviderte opplegget, og disse tallene ble første gang publisert i 1989. Hovedtrekkene i arbeidskraftregnskapet er beskrevet i Harildstad (1985, 1986 og 1989).

I forbindelse med den siste omfattende *hovedrevisjonen* av nasjonalregnskapet er beregningene av sysselsetting og lønn på nytt revidert. For det første var det nødvendig å utarbeide tall for sysselsetting og lønn etter den nye næringsinndelingen i nasjonalregnskapet. Denne inndelingen er basert på SSBs reviderte standard for næringsgruppering (SN94), som bygger på EU-standarder NACE Rev. 1. For det andre var det nødvendig å forbedre kvaliteten på lønnstallene i en del næringer. For det tredje er de nye internasjonale anbefalingene gitt i SNA 1993 (se FN/IMF/OECD/Verdensbanken/EU-kommisjonen (1993)) og i ESA 1995 (se Eurostat/EU-kommisjonen (1996)) i størst mulig grad fulgt i beregningene. Kjernen i beregningsopplegget, som er kortfattet beskrevet i vedlegg 2, er imidlertid ikke endret i denne omgang.

I kapittel 2 belyses de viktigste tallmessige resultatene for sysselsetting og lønn fra hovedrevisjonen. De første reviderte tallene, som omfatter årene 1988-1992, ble publisert i Statistisk sentralbyrå (1995). Mer detaljerte tall, og inkludert tall for 1993, er senere publisert i Statistisk sentralbyrå (1996a). Reviderte tall tilbake til 1978 er tilgjengelig i april 1997.

I kapittel 3-6 beskrives definisjoner, kilder og beregningsmetoder som ligger til grunn for de reviderte sysselsettings- og lønnsberegningene. Beskrivelsene gjelder i hovedsak såkalte endelige tall. Ved beregning av foreløpige regnskapstall er normalt datagrunnlaget mindre omfattende og metodene enklere. Beregningene, inkludert de vurderinger av ulike datakilder for næringene som ble gjort i forbindelse med hovedrevisjonen, er beskrevet mer detaljert i diverse upubliserte dokumentasjonsnotater ved Seksjon for nasjonalregnskap, se Hansen (1996). I vedlegg 1 er det gitt en oversikt over de viktigste datakildene.

Seksjon for nasjonalregnskap har planer om å videreutvikle sysselsettings- og lønnsberegningene. Det er planlagt et prosjekt med sikte på å forbedre EDB-systemet, som idag er basert på Calcit regneark. Fordi det for tiden gjennomføres flere utviklingsprosjekter i SSB av stor betydning for sysselsettings- og lønnsberegningene i nasjonalregnskapet, vil også endringer når det gjelder bruk av datakilder og beregningsmetoder bli nærmere vurdert. I 1997 er det planlagt å utvikle et opplegg for kvartalsvise beregninger av sysselsetting og lønn, knyttet til det kvartalsvise nasjonalregnskapet.

I tilknytning til arbeidet med det fylkesfordelte nasjonalregnskapet er det utarbeidet fylkesfordelte tall for lønnskostnader og sysselsatte personer etter næring, se Statistisk sentralbyrå (1996b). Det er også utført et prosjekt når det gjelder fordeling av sysselsetting og lønn etter utdanning, se Skotner (1994).

2 . Resultater fra hovedrevisjonen

De reviderte beregningene har resultert i en oppjustering av de totale lønnskostnadene i nasjonalregnskapet. For 1990 er oppjusteringen 15,2 milliarder kroner eller 4,4 prosent. Mesteparten av dette skyldes at det er tatt i bruk ny statistikk og forbedrede beregningsmetoder. Om lag 1 milliard av de økte lønnskostnadene skyldes en definisjonsendring ved at mannskaper på innleide utenlandsregistrerte skip nå, i motsetning til tidligere, regnes å være ansatt i det norske rederiet som opererer skipet.

Lønnskostnadene i nasjonalregnskapet består av to hovedkomponenter: *lønn* og *arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier*. Lønnsbegrepene er nærmere definert i kapittel 4. Det er gjennomført nye beregninger av alle lønnskostnadskomponenter på grunnlag av de nye internasjonale anbefalingene som er nedfelt i SNA 1993 og ESA 1995. Beregningene har gitt en betydelig sterkere prosentvis oppjustering av arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier enn av lønn, henholdsvis 18,1 og 2,1 prosent for 1990. Dette skyldes bl.a. at den tidligere posten "andre ytelser til beste for lønnstakerne", som omfattet arbeidsgivers premier og tilskudd til private pensjonskasser og pensjonsfond, private sykekasser og ulykkesforsikring, pensjoner utbetalt direkte over bedriftens regnskap, sluttgaver og etterlønn ved dødsfall osv., nå regnes som en del av arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier, og ikke som en del av lønnen. Denne posten utgjorde 6,2 milliarder kroner i 1990. Også arbeidsgiverpremien til forsikringsordninger i kommuneforvaltningen (2,4 milliarder kroner i 1990) er reklassifisert fra lønn til arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. En ny post "beregnete trygde- og pensjonspremier", som er definert i avsnitt 4.6, er anslått å utgjøre 1,4 milliarder kroner i 1990.

Bak de reviderte lønnstallene ligger en kraftig oppjustering av naturallønn, som tidligere var klart undervurdert i nasjonalregnskapet. De reviderte beregningene av naturallønn bygger på informasjon fra nye statistikkilder, hovedsakelig Lønns- og trekkoppgaveregisteret, se avsnitt 6.3.

Tabell 1. Lønnskostnadskomponenter. Revisjonsresultater 1990. Milliarder kroner

	Gamle tall	Nye tall	Avvik
Lønnskostnader	342,0	357,2	15,2
Lønn	291,1	297,2	6,1
Kontantlønn	283,8	289,0	5,2
Naturallønn	1,1	8,1	7,0
Andre ytelser til beste for lønnstakerne	6,2	.	-6,2
Arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier	50,9	60,1	9,2
Arbeidsgiveravgift til folketrygden	46,3	46,6	0,3
Andre faktiske trygde- og pensjonspremier	4,6	12,1	7,5
Beregnete trygde- og pensjonspremier	.	1,4	1,4

Tabell 2. Hovedtall for sysselsetting. Revisjonsresultater 1990*

	Gamle tall	Nye tall	Avvik	Avvik i prosent
Sysselsatte personer	2 050,5	2 054,2	3,7	0,2
Normalårsverk	1 774,2	1 778,7	4,5	0,3
Utførte timeverk	2 899,0	2 941,6	42,6	1,5

*Sysselsatte personer og normalårsverk er målt i 1000 og utførte timeverk er målt i millioner. Tallene omfatter summen av lønnstakere og selvstendige.

Totalnivået for sysselsetting i nasjonalregnskapet er, som tidligere, bestemt av arbeidskraftundersøkelsene (AKU) med et beregnet tillegg for utlendinger i utenriks sjøfart (se avsnitt 5.1). Definisjonsendringen nevnt ovenfor (inkludering av mannskaper på innleide utenlandskregistrerte skip i lønns- og sysselsettingstallene), har bidratt til en svært beskjeden oppjustering av totaltallene for sysselsatte personer og normalårsverk. En noe høyere oppjustering av tallene for utførte timeverk skyldes at det er tatt i bruk ny statistikk for fravær, som har gitt mindre beregnet fravær i en del næringer (primærnæringer og tjenesteytende næringer), se avsnitt 5.6. Konsekvensen av disse revisjonene er at de nye nivå-tallene for utførte timeverk per sysselsatt og utførte timeverk per normalårsverk blir litt høyere enn i det gamle regnskapet.

Et viktig resultat fra hovedrevisjonen er at de tjenesteytende næringene har fått økt relativ betydning. Dette bildet gjør seg også gjeldende for lønnskostnader og sysselsetting. Næringstallene for lønnskostnader er sterkere revidert enn de tilsvarende sysselsettingstallene. En av årsakene til dette er at de gamle tallene ga et urimelig lavt lønnsnivå (lønn per normalårsverk) i en del næringer, og dette er nå rettet opp. Denne revisjonen har bidratt til høyere lønnskostnadstall i næringene jordbruk, fiske og fiskeoppdrett, forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet, undervisning, og helse- og sosialtjenester. For disse næringene har en i noen grad tatt i bruk statistikk som ikke tidligere har vært utnyttet i nasjonalregnskapet. Lønn per normalårsverk er nivåmessig justert opp med om lag 2 prosent for alle næringer under ett, og noe sterkere for de tjenesteytende næringene. For primærnæringene, der hovedtyngden av sysselsettingen imidlertid utgjøres av selvstendige, er lønn per normalårsverk mer enn fordoblet i forhold til de gamle tallene.

Tabell 3. Lønnskostnader i næringene. Revisjonsresultater 1990. Milliarder kroner

	Gamle tall	Nye tall	Avvik
Lønnskostnader i alt	342,0	357,2	15,2
Jordbruk	0,6	2,3	1,7
Skogbruk	1,0	0,8	-0,2
Fiske og fiskeoppdrett	0,9	1,9	1,0
Olje- og gassutvinning	9,1	8,4	-0,7
Industri og bergverksdrift	63,7	62,9	-0,8
Kraft- og vannforsyning	4,8	5,0	0,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	25,9	24,9	-1,0
Varehandel	44,7	46,7	2,0
Bil- og husholdsreparasjoner	3,6	2,8	-0,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	8,1	8,2	0,1
Utenriks sjøfart	5,2	5,9	0,7
Rørtransport	0,2	0,1	-0,1
Transport ellers	20,5	19,4	-1,1
Post og telekommunikasjoner	9,6	9,7	0,1
Finansiell tjenesteyting og forsikring	14,8	15,7	0,9
Eiendomsdrift	0,5	1,8	1,3
Forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet	16,5	22,2	5,7
Offentlig administrasjon og forsvar	31,1	31,6	0,5
Undervisning	28,7	29,8	1,1
Helse- og sosialtjenester	40,7	44,0	3,3
Tjenesteyting ellers	11,5	12,9	1,4

Det er i forbindelse med hovedrevisjonen gjennomført flere omgrupperinger av produksjonsvirksomhet mellom næringene som følge av at det er tatt i bruk en ny næringsinndeling i nasjonalregnskapet. Forskningsvirksomheten er flyttet fra undervisning til forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet, og dette utgjør om lag 1,9 milliarder kroner i lønnskostnader i 1990. En annen stor omgrupperingspost er rengjøringsvirksomhet, som er flyttet fra tjenesteyting ellers til næringen forretningsmessig tjenesteyting og utleievirksomhet. Dette utgjør om lag 1,6 milliarder kroner i lønnskostnader. Det er også gjennomført

omfattende nyberegninger for bygge- og anleggsvirksomhet og varehandel, som har resultert i at lønnskostnader og sysselsetting i disse to næringene er revidert henholdsvis ned og opp.

3. Sysselsettingsbegreper

3.1. Avgrensning i forhold til utlandet

De kriterier som brukes for å avgrense "norsk" i forhold til "utenlandsk" sysselsetting er de samme som gjelder for avgrensning av "norsk" produksjonsvirksomhet ved beregning av produksjon og bruttonasjonalproduktet. Norsk produksjonsvirksomhet omfatter all virksomhet som utføres av enheter som defineres som hjemmehørende i Norge ("resident units"), det vil si som har et økonomisk interessesenter ("centre of economic interest") innenfor landets økonomiske territorium, se kapittel XVII i SNA (FN/IMF/OECD/Verdensbanken/EU-kommisjonen (1993)). SNA 1993 anbefaler at en institusjonell enhet må engasjere seg i betydelig økonomisk aktivitet i minimum ett år i et lands økonomiske territorium for at enheten kan sies å ha et økonomisk interessesenter der.

Norsk økonomisk territorium inkluderer den norske kontinentalsokkelen, norskeide og innleide skip i utenriksfart, ambassader i utlandet og militærbase i utlandet.

Dette betyr at de sysselsattes statsborgerskap eller bosted ikke er relevante inndelingskriterier i denne sammenheng. Utenlandske statsborgere som er sysselsatt i norsk produksjonsvirksomhet, herunder norskeide og innleide skip, borerigger og plattformer, er inkludert i nasjonalregnskapets sysselsettingsbegrep. Om den norske produksjonsvirksomheten er i norsk eller utenlandsk eie, har ingen betydning. Sysselsatte ved utenlandske bedrifter med kortsiktige oppdrag i Norge, og ansatte ved utenlandske ambassader o.l. i Norge skal imidlertid ikke være inkludert.

Prinsippene for avgrensning av sysselsetting i forhold til utlandet er konsistent med behandlingen av lønn og lønnskostnader i nasjonalregnskapet, se avsnitt 4.1.

3.2. Sysselsatte personer

Det grunnleggende sysselsettingsbegrepet i nasjonalregnskapet er antall *sysselsatte personer*. Dette er definert på samme måte som sysselsatte i de kvartalsvise arbeidskraftundersøkelsene (AKU), som igjen bygger på tilrådinger fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). Følgende grupper regnes som sysselsatte:

- Alle personer i aldersgruppen 16-74 år som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuka for AKU. Dette betyr at deltidsansatte personer er inkludert. Personer på sysselsettingstiltak og attføringstiltak regnes som sysselsatte når de mottar lønn fra arbeidsgiver. Personer på kvalifiseringstiltak eller opplæringstiltak skal imidlertid ikke regnes som sysselsatte.
- Sysselsatte midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid, dvs. personer fraværende på grunn av sykdom, ferie, avspasering/arbeidstidsordning, permisjon i forbindelse med svangerskap/fødsel mv.
- Personer inne til førstegangs militærtjeneste eller sivilarbeidstjeneste.

I AKU er sysselsatte personer definisjonsmessig avgrenset mot arbeidsledige (fram til 1995 betegnet som "arbeidssøkere uten arbeidsinntekt"), og personer utenfor arbeidsstyrken. I SNA 1993 er det lagt vekt på at nasjonalregnskapet bør bygge på en konsistent behandling av disse tre hovedgruppene i befolkningen, selv om det bare er sysselsatte som er definert som en del av SNA. I ESA 1995 er imidlertid også arbeidsstyrke og arbeidsledighet definert som en del av nasjonalregnskapet.

Definisjonene er i samsvar med ILO og AKU. Arbeidsstyrke og arbeidsledighet er foreløpig ikke definert som en del av det norske nasjonalregnskapet.

Definisjonen av sysselsetting bygger på avgrensingen av produksjonsbegrepet i nasjonalregnskapet. I henhold til SNA 1993 skal i prinsippet også personer som utfører illegalt eller urapportert arbeid ("svart arbeid") regnes som sysselsatt. Personer som utelukkende utfører ubetalt tjenesteproduksjon i husholdningene ("husarbeid") skal ikke regnes som sysselsatte.

Sysselsatte personer i nasjonalregnskapet er gjennomsnittstall over et år. Disse er fordelt etter tre kriterier:

- yrkesstatus (lønnstakere/selvstendige)
- næring
- kjønn

Hovedårsaken til at det skilles mellom lønnstakere og selvstendige er at det i nasjonalregnskapet er en grunnleggende forskjell i behandlingen av inntektsopptjeningen for disse gruppene. Lønnstakere mottar lønn, mens selvstendige mottar blandet inntekt ("mixed income"). Selvstendige er eiere av personlige foretak, og som selv arbeider i foretaket. Familiearbeidskraft uten fast avtalt lønn, som arbeider i et foretak som eies av et annet familiemedlem, er regnet med i tallene for selvstendige. Eiere av ikke-personlige foretak (aksjeselskaper mv.), som arbeider i de samme foretakene, regnes som lønnstakere.

Næringsinndelingen i sysselsettingsberegningene er den samme som næringsinndelingen i det årlige nasjonalregnskapet, se vedlegg A i Statistisk sentralbyrå (1996a). Personer som har arbeidet i flere næringer, regnes som sysselsatt i næringen med størst omfang av arbeidsforholdet. Personer som er ansatt i vikarbyråer mv. ("temporary employment agencies"), skal regnes med i vikarbyråets næring, og ikke i den næringen hvor de faktisk arbeider.

I SNA 1993 og ESA 1995 anbefales det å bruke begrepet jobber ("jobs") i stedet for sysselsatte personer som et grunnleggende sysselsettingsbegrep i nasjonalregnskapet. På denne måten kan biarbeid behandles på en mer tilfredsstillende måte. Antall jobber vil normalt være større enn antall sysselsatte personer. I det norske nasjonalregnskapet er det av beregningstekniske og datamessige årsaker foreløpig ikke lagt opp til å imøtekomme SNA på dette punktet. En bedre håndtering av biarbeid er imidlertid et prioritert prosjekt i videreføringen av arbeidet med sysselsettingsberegninger i nasjonalregnskapet.

I SNA 1993 er job-begrepet definert på følgende måte (punkt 17.8): "A job is defined as an explicit or implicit contract between a person and an institutional unit to perform work in return for compensation for a defined period or until further notice". Dette kan tolkes som et lite avvik i forhold til ILO- og AKU-definisjonen av sysselsatte personer, der også personer med midlertidig og ubetalt fravær, men med "formal attachment to their job" i form av "an assurance of return to work...or an agreement as to the date of return", skal regnes som sysselsatt. I det norske nasjonalregnskapet følges som nevnt ILO- og AKU-definisjonen av sysselsatte personer.

Begrepet sysselsatte personer er spesielt hensiktsmessig ved makroøkonomiske analyser av tilpasningen på arbeidsmarkedet der utviklingen i sysselsetting settes i sammenheng med yrkesdeltakelse og arbeidsledighet. I en slik sammenheng er også kjønnsdimensjonen viktig. Ved å legge AKU-definisjonen til grunn for sysselsettingsbegrepet i nasjonalregnskapet, oppnår vi konsistens i forhold til AKUs tall for arbeidsstyrke og arbeidsledige.

3.3. Sysselsatte normalårsverk

Antall *sysselsatte normalårsverk* er definert som antall heltidssysselsatte personer, pluss antall deltidssysselsatte omregnet til heltidssysselsatte. For lønnstakere nyttes andel av full stilling eller dellønnsbrøk som vektorer i omregningen. For selvstendige er normalårsverksbegrepet tallfestet konvensjonelt med basis i opplysninger om arbeidstid for mannlige selvstendige.

Antall normalårsverk vil være det samme som antall sysselsatte heltidsekvivalente personer. Dette begrepet står i en mellomstilling mellom begrepene sysselsatte personer og utførte timeverk (se nedenfor), og er spesielt nyttig som referansestørrelse ved lønnsberegninger. Sysselsatte personer og sysselsatte normalårsverk kan betraktes som beholdningsstørrelser, mens utførte timeverk vil være et strømningsbegrep.

Sysselsatte normalårsverk fordeles, på samme måte som sysselsatte personer, på lønnstakere/selvstendige, på næring og på kjønn.

3.4. Utførte timeverk

Antall *utførte timeverk* for lønnstakere er definert som antall timeverk arbeidet innenfor effektiv normalarbeidstid, med tillegg for utført overtid og fradrag for fravær på grunn av ferie, sykdom, permisjon, arbeidskonflikter mv. Antall utførte timeverk blir også påvirket av kalendermessige forhold (bevegelige helligdager og skuddår). Effektiv normalarbeidstid er definert som normalarbeidstid utenom spisepause, selv om spisepausen er regnet som betalt arbeidstid. Korte hvilepauser, ventepauser mv. kan imidlertid, i henhold til SNA 1993 og ESA 1995, være inkludert i normalarbeidstiden.

For selvstendige er utførte timeverk definert som timeverk utført med faktisk arbeidstid, korrigert for fravær.

Som resultat av de valgte definisjonene vil utførte timeverk per normalårsverk kunne variere både mellom næringer og over tid. Timeverksinnholdet i et normalårsverk vil bli endret når det gjennomføres arbeidstidsreformer, og dessuten være påvirket av kalendermessige forhold og omfanget av skiftordninger mv. Endringer i fravær og overtid vil påvirke antall utførte timeverk, men ikke antall sysselsatte normalårsverk.

Antall utførte timeverk vil normalt avvike fra antall betalte timeverk. Som nevnt er fravær på grunn av ferie, sykdom, permisjon mv. ikke inkludert i utførte timeverk, og dette gjelder selv om fraværet betales av arbeidsgiver. På den annen side skal ubetalt overtid, i henhold til SNA 1993, i prinsippet inkluderes i timeverksbegrepet. Av datamessige årsaker er det imidlertid bare betalt overtid som inngår i timeverksanslagene i det norske nasjonalregnskapet, se avsnitt 5.5.

Et hovedformål med timeverkstallene er å tallfeste innsatsen av arbeidskraft i produksjonsvirksomheten i de ulike næringene. Dette begrepet er bl.a. nyttig ved analyser av produktivitet. Ved å kombinere tall for utførte timeverk og sysselsatte personer, vil en dessuten få et samlet bilde av utviklingen i arbeidstid.

Utførte timeverk fordeles, på samme måte som sysselsatte personer og normalårsverk, på lønnstakere/selvstendige, på næring og på kjønn.

4. Lønnsbegreper

4.1. Innledning

Lønnskostnader ("compensation of employees") er i SNA 1993 definert som: "The total remuneration, in cash or in kind, payable by an enterprise to an employee in return for work done by the latter during the accounting period" (punkt 7.21). Dette begrepet innbefatter lønn betalt til nordmenn såvel som utlendinger sysselsatt i *norsk produksjonsvirksomhet*, se avsnitt 3.1.

Definisjonen av lønn tar utgangspunkt i avgrensningen av produksjonsbegrepet i nasjonalregnskapet. Dette betyr bl.a. at det ikke skal beregnes lønn for ubetalt arbeid i egen husholdning.

Grenseoppgangen mellom lønn og blandet inntekt må bygge på de samme kriterier som definerer lønnstakere i forhold til selvstendige, se avsnitt 3.2. Dette betyr at eiere av ikke-personlige foretak (aksjeselskaper mv.), som arbeider i de samme foretakene, normalt mottar lønn i tillegg til aksjeutbytte.

En gruppe som kan være vanskelig å definere som lønnstakere eller selvstendige, er hjemmearbeidere ("outworkers"). I prinsippet skal hjemmearbeidere regnes som lønnstakere, og inntekten regnes som lønn, dersom de godtgjøres ut fra mengden av utført arbeid. I dette tilfelle vil det eksistere et lønnstaker-arbeidsgiverforhold. Dersom hjemmearbeideren er å betrakte som selvstendig, dvs. hvis det gjelder produksjon vedkommende er ansvarlig for uavhengig av mengden av utført arbeid, skal godtgjørelsen fra foretaket klassifiseres som betaling for produktinnsats.

Lønnskostnadene består av hovedkomponentene *lønn* ("wages and salaries") og *arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier* ("employers' social contributions"). Disse er igjen delt opp i underposter på følgende måte:

- Lønn
 - kontantlønn
 - naturlønn

- Arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier
 - arbeidsgiveravgift til folketrygden
 - arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier
 - arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier

Lønn skal være bruttolønn, dvs. at lønnstakers inntektsskatt og lønnstakers trygde- og pensjonspremier skal være inkludert, selv om det er arbeidsgiver som av praktiske grunner har ansvaret for innbetalingen av dette til offentlige myndigheter mv.

Trygde- og pensjonspremier som arbeidsgivere betaler for å sikre sosiale stønader ("social benefits") for sine lønnstakere skal spesifiseres som en del av lønnskostnadene. Arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier kan være faktiske eller beregnede. Hensikten er å sikre lønnstakerne rettigheter til sosiale stønader i tilfelle visse hendelser oppstår som er ugunstig for lønnstakers inntekt eller velferd, f.eks. sykdom, ulykker, arbeidsløshet, pensjonering mv. I Norge utgjør folketrygden en sentral del av trygde- og pensjonssystemet, og arbeidsgiveravgiften til folketrygden er derfor skilt ut som egen post i nasjonalregnskapet. Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier er en ny post som er introdusert i SNA 1993 og ESA 1995, og i det norske nasjonalregnskapet ved hovedrevisjonen, se avsnitt 4.6.

Nasjonalregnskapets lønnskostnadsbegrep vil normalt ikke være det samme som begrepet arbeidskraftkostnader, som bl.a. er brukt i Statistisk sentralbyrå (1990). Det sistnevnte begrepet vil også kunne inneholde opplæringskostnader, kostnader ved å rekruttere arbeidskraft mv., og eventuelle skatter på bruk av arbeidskraft. Dette skal ikke regnes som lønnskostnader. Dessuten kan utgifter knyttet til sosiale stønader være behandlet annerledes i et arbeidskraftkostnadsbegrep enn det som anbefales i nasjonalregnskapet, jfr. posten arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier.

Lønnskostnadene skal beregnes etter påløptprinsippet i nasjonalregnskapet, dvs. som verdien av betalinger som lønnstaker opparbeider rettigheter til gjennom arbeid utført i regnskapsperioden. Ekstraordinære lønnsutbetalinger (bonuser mv.) skal imidlertid registreres når utbetalingene finner sted. Arbeidsgivers faktiske trygde- og pensjonspremier skal registreres i perioden arbeidet finner sted. Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier skal i prinsippet registreres i perioden arbeidet finner sted når det gjelder obligatoriske sosiale stønader; i perioden stønadene ytes når det gjelder frivillige sosiale stønader (punkt 4.12 i ESA 1995).

4.2. Kontantlønn

I henhold til SNA 1993 og ESA 1995 skal følgende poster regnes som kontantlønn:

- 1) Grunnlønn utbetalt etter faste intervaller, f.eks. månedlig eller ukentlig.
- 2) Godtgjørelse for overtid, nattarbeid, helgearbeid eller annen ubekvem arbeidstid, samt godtgjørelse for ubehagelige eller farlige arbeidsforhold.
- 3) Godtgjørelse for ekstraordinære leveomkostninger, f.eks. for pendlere eller lønnstakere som arbeider utenlands.
- 4) Boliggodtgjørelse utbetalt i kontanter.
- 5) Ad hoc-baserte bonuser mv. knyttet til foretakets drift.
- 6) Godtgjørelse til dekning av reisekostnader til og fra arbeidsstedet.
- 7) Godtgjørelse som betales til lønnstakere som er fraværende fra arbeidet for en kortere periode, f.eks. ferie, midlertidig stans i produksjonen etc. Dvs. feriepenge er inkludert. Godtgjørelse under sykdom skal normalt ikke inkluderes (se under).
- 8) Tantieme, gratiale, drikkepenge ("tips"), møte- og styregodtgjørelse.
- 9) Spesielle utbetalinger til lønnstakere som forlater foretaket hvis slike utbetalinger er individuelle og ikke knyttet til en kollektiv avtale.

Som nevnt i punkt 7) skal i prinsippet lønn som utbetales under sykefravær ikke regnes med i kontantlønnsbegrepet. Det åpnes imidlertid for at dette kan gjøres når det er vanskelig å skille slik godtgjørelse fra ordinær lønn. I det norske nasjonalregnskapet regnes lønn under sykdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver som kontantlønn, mens godtgjørelse som betales eller refunderes av folketrygden, regnes som stønader til husholdningene.

Sosiale stønader som utbetales av arbeidsgiver når visse hendelser oppstår (ulykker, sykdom mv.), skal normalt ikke regnes som kontantlønn, men ifølge SNA 1993 og ESA 1995 tilordnes posten arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier, se avsnitt 4.6.

4.3. Naturallønn

Naturallønn består av varer og tjenester, eller andre fordeler, som stilles til rådighet av arbeidsgiveren gratis eller til redusert pris for lønnstaker, og som kan brukes i lønnstakerens fritid for tilfredsstillende av egne eller husholdningens behov. Disse varene og tjenestene er ikke nødvendige for at lønnstaker skal kunne utføre sin jobb ovenfor arbeidsgiver, og representerer en tilleggsinntekt for lønnstakeren.

I SNA 1993 og ESA 1995 er det listet opp en rekke eksempler på naturallønn:

- 1) Måltider/drikke, dvs. subsidierte bedriftskantiner og måltider/drikke konsumert på forretningsreiser.
- 2) Boligtjenester av en type som alle medlemmer av lønnstakers husholdning kan benytte.
- 3) Uniformer eller andre former for spesialklær som lønnstaker kan bruke også utenom arbeidet.
- 4) Tjenester fra kjøretøy eller andre varige varer ("durables") som stilles til rådighet for lønnstakers personlige bruk.
- 5) Varer og tjenester produsert av arbeidsgiver, f.eks. gratisreiser for ansatte i jernbane- eller flyselskaper.
- 6) Sports- eller feriebekvemmeligheter som stilles til rådighet for lønnstakere og familie.
- 7) Transport til og fra arbeidet (unntatt når dette er organisert i arbeidstiden), og parkeringsplass.
- 8) Daghem/barnehage for lønnstakers barn.
- 9) Bonusaksjer gitt til lønnstakere.
- 10) Lån gitt av arbeidsgiver til lønnstaker med lavere rente enn markedsrente.

I henhold til SNA 1993 og ESA 1995 skal utgangspunktet for verdsetting av varer og tjenester, eller andre fordeler, være kjøperpris når de er kjøpt av arbeidsgiver, og til basispris når de er produsert av

arbeidsgiver. Verdien av naturallønnen skal beregnes som differensen mellom anslått verdi (til kjøperpris eller basispris), og det lønnstaker betaler for varen, tjenesten eller fordelen.

I nasjonalregnskapet er det viktig å skille klart mellom naturallønn og produktinnsats. Varer og tjenester som lønnstaker trenger for å utføre sitt arbeid, skal regnes som produktinnsats. For en arbeidsgiver er skillet mellom naturallønn og produktinnsats mindre vesentlig, og driftsresultatet påvirkes ikke av klassifiseringen av disse kostnadene. Imidlertid vil en reklassifisering av denne typen varer og tjenester, fra naturallønn til produktinnsats eller omvendt, endre næringens bruttoprodukt, og dermed også bruttonasjonalproduktet.

Det poengteres i SNA 1993 at noen av punktene i listen over også kan ha karakter av produktinnsats, f.eks. punkt (1) og (7). Samtidig vil dette være en form for godtgjørelse som arbeidsgiver tilbyr for å tiltrekke seg og beholde lønnstakere, og ikke tiltak som nødvendigvis gjøres av produksjonsprosessen eller de fysiske forholdene på arbeidsplassen. Dermed skal slike varer og tjenester føres som naturallønn.

Nedenfor følger en liste over varer og tjenester som bør regnes som *produktinnsats*, og ikke som naturallønn ifølge SNA 1993 (punkt 6.155):

- 1) Verktøy eller utstyr som hovedsakelig benyttes i arbeidet.
- 2) Klær eller skotøy som ordinære konsumenter ikke ville kjøpt eller brukt, og som hovedsakelig benyttes i arbeidet, f.eks. uniformer, verneutstyr etc.
- 3) Innkvartering på arbeidssted som ikke kan benyttes av lønnstakers øvrige husholdning, f.eks. brakker, sovesaler etc.
- 4) Måltider/drikke som er nødvendige på grunn av spesielle arbeidsforhold.
- 5) Transport- og hotelltjenester når lønnstaker er på forretningsreise.
- 6) Garderobe, dusjer, vaskerom etc. som er nødvendige på grunn av arbeidets art.
- 7) Førstehjelpsutstyr, medisinske undersøkelser eller andre helsekontroller som er nødvendige på grunn av arbeidets art.

Lønnstaker vil av og til kunne foreta innkjøp av slike varer og tjenester som i listen over, og få utleget refundert av arbeidsgiver ved et senere tidspunkt. Slike refusjoner bør også regnes som en del av produktinnsatsen, og ikke som en del av lønnen.

Selv om SNA 1993 og ESA 1995 gir forholdsvis utførlige anbefalinger når det gjelder behandlingen av naturallønn i nasjonalregnskapet, vil datagrunnlaget i praksis sette grenser for hvilke naturallønnsposter som det er mulig å tallfeste. I forbindelse med hovedrevisjonen ble beregningene av naturallønn betydelig forbedret, og beregningene ligger nå nærmere det som følger av de internasjonale anbefalingene enn de gjorde tidligere, se avsnitt 6.3.

4.4. Arbeidsgiveravgift til folketrygden

I henhold til SNA 1993 og ESA 1995 skal lønnskostnadene inkludere alle trygde- og pensjonspremier betalt av arbeidsgiverne til fordel for sine ansatte ("employers' actual social contributions"), til en tredje part f.eks. et trygdefond, forsikringsselskap, eller en annen institusjonell enhet som er ansvarlig for administrasjon og forvaltning av trygdeordninger. Betalingene omfatter alle lovfestede, tradisjonelle, kontraktsmessige og frivillige premier til dekning av offentlige og private forsikrings- og trygdeordninger. Formålet med ordningene er å sikre lønnstakerne rett til sosiale ytelser og stønader ("social benefits") ved sykdom, ulykker, arbeidsløshet, pensjonering mv.

Folketrygden er den viktigste trygdeordningen i Norge, og arbeidsgiveravgift til folketrygden er derfor i det norske nasjonalregnskapet spesifisert som egen komponent i lønnskostnadene. Denne posten omfatter avgift som alle arbeidsgivere plikter å innbetale til folketrygden. Lønnstakernes medlemsavgift til folketrygden er inkludert i kontantlønsbegrepet. Arbeidsgiveravgiften beregnes av det beløp arbeidsgiveren innberetter som lønn og annen godtgjørelse for arbeid i og utenfor tjenesteforhold når arbeidet

ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. Fra 1988 skal det også betales arbeidsgiveravgift av arbeidsgivers tilskudd eller premie til livrente- og pensjonsordninger.

Fra 1975 er satsene for arbeidsgiveravgift differensiert etter lønnstakernes bosted (skattekommune), ved at landet er delt inn i soner med hver sin sats. For ansatte i statsforvaltningen beregnes imidlertid arbeidsgiveravgiften som hovedregel etter høyeste sats. Sonegrenser og satser blir normalt revidert hvert år. En nærmere beskrivelse av arbeidsgiveravgiften til folketrygden er gitt i avsnitt 11.1.2 i Gabrielsen (1992).

4.5. Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier

Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier omfatter arbeidsgivertilskudd til alle statlige, kommunale og private ordninger utenom folketrygden. For alle ordninger er eventuelle medlemspremier betalt direkte av lønnstakerne inkludert i kontantlønnen.

Posten omfatter arbeidsgiverpremier til de statlig administrerte trygdeordningene Statens Pensjonskasse, pensjonsordningen for apoteketaten og pensjonsordningene for henholdsvis sjøfolk, fiskere og skogsarbeidere. Statens Pensjonskasse er den klart største av disse. Pensjonskassen omfatter foruten lønnstakere i statsforvaltningen også lønnstakere i statlige forvaltningsbedrifter (NSB, Postverket, Televerket fram til 1995 mv.), ansatte ved Vinmonopolet, lærere i de fleste skoleslag, ansatte ved en rekke institusjoner innenfor helse, kultur og forskning mv. Totalt hadde Statens Pensjonskasse om lag 290 000 medlemmer i 1992. En nærmere beskrivelse av disse trygdeordningene, som berører en rekke næringer i nasjonalregnskapet, er gitt i avsnitt 11.2 i Gabrielsen (1992).

Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier omfatter dessuten arbeidsgivertilskudd til Kommunal Landspensjonskasse (KLP), som er den sentrale pensjonskassen for lønnstakere i kommunal forvaltning og kommunale foretak (energiverk mv.). Noen store kommuner og fylkeskommuner (Oslo, Bergen mv.) har egne pensjonskasser. Enkelte kommuner har også ansatte forsikret i private forsikringselskaper. De kommunale ordningene hadde i alt om lag 400 000 medlemmer i 1992, se Finans- og tolldepartementet (1994).

Også for lønnstakere i privat virksomhet eksisterer det ulike pensjonsordninger. Viktigst er tjenestepensjonsforsikring etter skatteloven, som enten administreres av egne pensjonskasser (organisert som stiftelser), eller ved en kollektiv forsikringsordning i et forsikringsselskap. Om lag 460 000 lønnstakere er knyttet til slike ordninger, se Finans- og tolldepartementet (1994). Lønnskostnadene skal også omfatte arbeidsgivertilskudd til kollektiv eller individuell livrenteforsikring, og til egen pensjonsforsikring etter skatteloven, og dessuten premier til yrkesskadeforsikring.

Avtalefestet pensjon (AFP) er en førtidspensjonsordning som omfatter aldersgruppen 64-66 år (det er vedtatt å utvide ordningen til 63 år fra 1.10.1997 og til 62 år fra 1.3.1998). Ordningen gjelder fra og med 1989. Arbeidsgivertilskuddet til denne ordningen er en del av posten "andre faktiske trygde- og pensjonspremier". For statlig og kommunal virksomhet administreres ordningen av henholdsvis Statens Pensjonskasse og de kommunale pensjonskassene. For mange lønnstakere i privat sektor er det etablert AFP-ordninger ved avtaler mellom organisasjonene i arbeidslivet (NHO, LO, YS).

Lavlønnsfondet er en utjæmningsordning for overføring av lønn fra høytlønnsbransjer til lavlønnsbransjer innenfor LO/NHO-området (bergverksdrift, oljeutvinning, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, hotell- og restaurantvirksomhet mv.), og dessuten innenriks sjøfart. Offentlig forvaltning er ikke omfattet av ordningen. For de næringer som betaler inn til fondet trekkes innbetalingen fra i kontantlønnen. Det innbetalte beløpet er i nasjonalregnskapet ført som en post under "andre faktiske trygde- og pensjonspremier". For de næringer som mottar overføringer fra dette fondet får kontantlønnen et positivt tillegg, og "andre faktiske trygde- og pensjonspremier" får et like stort negativt tillegg. Dermed blir de samlede lønnskostnadene i de berørte næringene upåvirket av ordningen. Denne behandlingsmåten er

valgt for å få en mest mulig korrekt fordeling av kontantlønn mellom næringer. Ordningen med lavlønnsfond eksisterte i perioden 1980-1991.

4.6. Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier

Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier ("imputed social contributions") skal i henhold til SNA 1993 og ESA 1995 representere motstykke til sosiale ytelser og stønader betalt direkte av arbeidsgiver til nåværende eller tidligere lønnstakere, og andre berettigede personer uten å involvere en tredje part som autonome pensjonsfond eller forsikringsselskaper, og det heller ikke opprettes spesielle fond eller skilles ut reserver til dette formål. I slike situasjoner kan lønnstaker betraktes som forsikret mot spesielle hendelser, selv om det ikke er foretatt noen transaksjoner mellom arbeidsgiver og en institusjonell enhet som administrerer en slik forsikring. Bidraget til lønnskostnadene skal tilsvare størrelsen på trygde- og pensjonspremiene som behøves for å sikre de-facto rettighetene som lønnstakerne akkumulerer. I prinsippet må arbeidsgivernes gjeldsforpliktelser knyttet til nåværende og framtidige utbetalinger beregnes.

I SNA 1993 sies det at et praktisk alternativ til å estimere slike premier vil være å sette de beregnede trygde- og pensjonspremiene lik sosiale ytelser og stønader som faktisk er utbetalt av arbeidsgiver i regnskapsperioden. Dette gjøres i det reviderte norske nasjonalregnskapet. Begrepet omfatter bl.a. pensjonsytelser utbetalt direkte fra arbeidsgivere, etterlønn ved dødsfall mv. (se avsnitt 6.6).

5. Kilder og beregningsmetoder for sysselsettingsstørrelser

5.1. Sysselsatte personer

Det er to typer av datakilder som ligger til grunn for anslagene over sysselsatte personer i nasjonalregnskapet. For det første arbeidskraftundersøkelsene (AKU), som er den eneste totaldekkende sysselsettingskilden, og for det andre en rekke kilder som dekker forskjellige deler av sysselsettingen: industristatistikk og annen næringsstatistikk fra SSB, arbeidsgiver/arbeidstakerregisteret, Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST), Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket (STS) mv. Fordi sysselsettings- og lønnsberegningene er integrerte, vil også de ulike lønnsstatistikkene inngå som en del av kildegrunnet for sysselsettingstallene. De viktigste datakildene er nærmere beskrevet i vedlegg 1.

Det er utviklet ulike beregningsmetoder for ulike næringer for å ta hensyn til at kildegrunnet varierer. For noen næringer vil det være mangler i datagrunnet, mens for andre næringer vil det kunne foreligge statistikk som ikke er konsistent. For å kunne beregne de fullstendige og konsistente tallseriene som kreves i nasjonalregnskapet, er det utviklet et system av "beregningsmodeller", se vedlegg 2. Når det gjelder tallfestingen av antall sysselsatte personer kan vi i prinsippet skille mellom to typer av opplegg:

A) For noen næringer foreligger det statistikk over sysselsatte personer som er av en slik art og kvalitet at tallene bare i mindre grad justeres i nasjonalregnskapet. Justeringene kan bl.a. skyldes avvikende sysselsettingsdefinisjoner. Dette gjelder oljeutvinning, varehandel, utenriks og innenriks sjøfart, og noen andre samferdselsnæringer.

B) For resten av næringene beregnes antall sysselsatte på mer indirekte måte, hovedsakelig på grunnlag av datakilder som foreligger for lønnssummer og lønnsatser. Dette vil dels omfatte næringer hvor sysselsettingstall legges inn i beregningene, men justeres gjennom prosessen. For disse næringene antas det at sysselsettingstallene er noe mindre pålitelige (mer påvirket av målefeil) enn lønnssummer og lønnsatser. Industri, statsforvaltning og kommuneforvaltning er blant de næringene som behandles på denne måten.

For industrinæringene foreligger det flere statistikkilder, som ofte viser uoversstemmelser når de stilles sammen. For disse næringene er det laget et beregningsopplegg som bygger på sysselsettingstall og lønnssummer (inkludert et beregnet tillegg for naturallønn) fra industristatistikken, og lønnsstatistikk fra NHO. Sysselsettingstallene blir justert for å sikre konsistens. Fordi beregningsopplegget for industrien er svært komplisert, foretas beregningene på et aggregert næringsnivå (samme nivå som i det kvartalsvise nasjonalregnskapet). Det er imidlertid laget en forenklet rutine som fordeler de aggregerte sysselsettingstallene for industrien på detaljerte næringer ved å bruke industristatistikkenes tall for lønnssummer som fordelingsgrunnlag

For stats- og kommuneforvaltningen foreligger det registerdata som utnyttes i beregningene. Registerdataene for kommuneforvaltningen (fra Personaladministrativt informasjonssystem, PAI) er imidlertid bedre egnet som lønnsstatistikk enn som sysselsettingsstatistikk. Sysselsettingstallene for kommuneforvaltningen i nasjonalregnskapet beregnes på grunnlag av lønnskostnadstall fra kommuneregnskapene og lønnssetninger fra PAI. Sysselsettingstallene for statsforvaltningen beregnes tilsvarende på grunnlag av lønnskostnadstall fra statsregnskapet og lønnssetninger fra SST og STS. Sysselsettingstall fra SST og STS brukes til å lage fordelinger på kjønn, deltid/deltid mv. og til kontrollformål.

I beregningsopplegget er det lagt vekt på at nasjonalregnskapets anslag over sysselsatte personer totalt, korrigert for utlendinger sysselsatt i utenriks sjøfart, skal være tilnærmet konsistent med AKUs totalanslag. Det er også lagt opp til at det skal være tilnærmet konsistens når det gjelder fordeling på lønns-takere/selvstendige, og tilnærmet konsistens når det gjelder fordeling på menn/kvinner. Det er lagt mindre vekt på å oppnå konsistens i forhold til AKUs næringstall.

Det er flere årsaker til at AKU vektlegges som hovedkilde for totaltall. Fordi dette er en utvalgsundersøkelse antas påliteligheten å være størst på dette nivået. Vi har også antatt at AKU i større grad enn annen sysselsettingsstatistikk fanger opp arbeidsforhold av kort varighet og sysselsatte med kort arbeidstid. Fordi AKU bygger på intervjuer med personer, er dette en kilde som gir en konsistent behandling av biarbeid. I statistikk basert på rapportering fra bedrifter og foretak vil en person med flere arbeidsforhold i prinsippet kunne være "dobbelregistrert" som sysselsatt. Som tidligere nevnt er biarbeid ikke behandlet eksplisitt i det norske nasjonalregnskapet.

AKU vil også i noen grad kunne fange opp ikke-rapporterte arbeidsforhold ("svart arbeid"). I Næsheim (1992) er det påvist at om lag 18 000 personer var klassifisert som sysselsatte i AKU i 1991, samtidig som de også var registrert ledige ved arbeidskontorene. Det antydes at for 80-85 prosent av tilfellene kan svart arbeid være en mulig forklaring.

Det er også hensiktsmessig for analyseformål at nasjonalregnskapets sysselsettingstall er konsistente med AKUs sysselsettingstall, og dermed også konsistente med AKU-tallene for arbeidsledige (fram til 1995 betegnet som "arbeidssøkere uten arbeidsinntekt") og antall personer i arbeidsstyrken. De sistnevnte størrelsene inngår, sammen med nasjonalregnskapstall, i SSBs makroøkonomiske modell MODAG. De siste årene er det i nasjonalbudsjettet også publisert en tabell med sammenstilte tall fra nasjonalregnskapet og AKU for å belyse utviklingen på arbeidsmarkedet. ESA 1995 krever også at det skal utarbeides konsistente tall for sysselsetting og ledighet.

For å oppnå konsistente totaltall i forhold til AKU legges det for det første inn forutsetninger og korreksjoner under arbeidet med de enkelte næringsberegningene. Sysselsettingen i industrinæringene og varehandelsnæringene gis f.eks. et særskilt tillegg ("AKU-tillegg"). Dette tillegget har de siste årene vært på 2,5 prosent for industrinæringene og 4-7 prosent for varehandelsnæringene. Dette tillegget bidrar til å redusere avviket mellom nasjonalregnskapstallene og AKU-tallene for disse næringene. Dernest foretas det en sluttavstemming (normalt i flere runder) mot AKU, der en går tilbake og korrigerer næringer hvor en antar at sysselsettingsanslagene er spesielt usikre. Slike korreksjoner har bl.a. påvirket anslagene for bygge- og anleggsvirksomhet og varehandel.

Tabell 4. Antall sysselsatte personer ifølge nasjonalregnskapet og arbeidskraftundersøkelsene. 1000

	1990	1991	1992	1993
Nasjonalregnskapet				
Total sysselsetting	2 054	2 038	2 033	2037
Sysselsatte lønnstakere	1 834	1 829	1 829	1838
Sysselsatte selvstendige	220	209	204	199
Arbeidskraftundersøkelsene *				
Total sysselsetting	2 030	2 010	2 004	2004
Sysselsatte lønnstakere	1 810	1 801	1 800	1804
Sysselsatte selvstendige	220	209	204	200
Utlendinger i utenriks sjøfart	25	29	29	27
Statistisk avvik	-1	-1	0	6

* AKU-tallene for lønnstakere og selvstendige er her tillagt (skjønnsmessig fordelt) 5-6000 sysselsatte med uoppgett yrkesstatus i AKU.

Tabell 4 viser sammenstilte sysselsettingstall fra nasjonalregnskapet og AKU for årene 1990-1993. Avvikene skyldes som nevnt at det i nasjonalregnskapet legges til et anslag for antall utlendinger i utenriks sjøfart¹. Dette anslaget bygger på data fra Norsk internasjonalt skipsregister (NIS), Norsk ordinært register (NOR) og anslått sysselsetting på innleide utenlandskregistrerte skip. Tabell 4 viser at ifølge nasjonalregnskapstallene er om lag 10 prosent av samlet sysselsetting klassifisert som selvstendige. Denne andelen har vært fallende over tid. En nærmere beskrivelse av kilder og beregningsmetoder for de selvstendige er gitt nedenfor i avsnitt 5.2.

5.2. Selvstendige

Totaltallet for antall selvstendige i nasjonalregnskapet bestemmes i hovedsak på grunnlag av AKU, som tallet på selvstendige yrkesutøvere pluss familiemedlemmer uten fast avtalt lønn. Den siste gruppen omfatter personer (barn, ektefeller mv.) som tar del i arbeidet i en bedrift som eies av et annet familie-medlem. AKU-tallene for antall familiearbeidere har de siste årene vært ca. 20-30 000 personer.

I nasjonalregnskapet beregnes også normalårsverk og utførte timeverk for selvstendige. Disse beregningene blir imidlertid mer usikre for selvstendige enn for lønnstakerne fordi datagrunnlaget er dårligere. Hovedkilden er AKU. Antall normalårsverk for selvstendige er tallfestet konvensjonelt med utgangspunkt i arbeidstid for selvstendige yrkesutøvere (menn) utenom familiearbeidere. Utførte timeverk for selvstendige beregnes ut fra faktisk arbeidstid, fratrukket fravær.

Primærnæringene

Selvstendige i primærnæringene utgjorde i 1990 om lag 43 prosent av totalt antall selvstendige. Utviklingen i antall selvstendige i jordbruk bestemmes på grunnlag av endring i antall gårdsbruk i statistikken fra Budsjettneemda for jordbruket. Antall selvstendige i skogbruket bestemmes på grunnlag av SSBs utvalgstillinger i skogbruket og AKU.

I tradisjonelt fiske er det problematisk å skille mellom selvstendige og lønnstakere. Dette skillet er i liten grad innarbeidet i næringsstatistikken for denne næringen. Vi har valgt å bygge på AKU når det gjelder å tallfeste andelen selvstendige i fiske. Her er andelen selvstendige i forhold til total sysselsetting anslått til om lag 65 prosent i de reviderte nasjonalregnskapstallene. Utviklingen i total sysselsetting i tradisjonelt fiske er i hovedsak bestemt på grunnlag av endringstall fra Fiskermanntallet.

¹ For enkelte beregningsår vil det kunne oppstå et mindre avvik mellom nasjonalregnskapets sysselsettingstall, fratrukket utlendinger i utenriks sjøfart, og AKUs tall. Dette er spesifisert som "statistisk avvik" i tabell 4, og skyldes at det disse årene (bl.a. 1993) har vært spesielt sterk inkonsistens mellom AKU og de andre kildene som utnyttes i nasjonalregnskapet.

I beregningene av antall sysselsatte i primærnæringene foretas det summariske korreksjoner dersom det over en 2-3 årsperiode blir et avvik i forhold til AKU-tallene som er større enn ca. 3-4 prosent. Korreksjonene gjøres hovedsakelig for selvstendige i jordbruket.

Arbeidstidsanslagene for selvstendige i primærnæringene bygger i hovedsak på AKU. Det foretas et skjønnsmessige fratrukk for å ta hensyn til spise- og hviletid. Det er, på grunnlag av informasjon fra ferieundersøkelser mv., forutsatt at de selvstendige i primærnæringene har kortere feriefravær enn andre grupper.

Øvrige næringer

I bygge- og anleggsvirksomhet blir antall selvstendige bestemt på grunnlag av antall enmannsbedrifter i næringsstatistikken (NOS Bygge- og anleggsstatistikk). I varehandel er utgangspunktet antall enkelt-personfirmaer i næringsstatistikken (NOS Varehandelsstatistikk), med et tillegg (20-30 prosent) for redusere avviket i forhold til AKU. For alle næringer utenom primærnæringene, bygge- og anleggsvirksomhet og varehandel er næringstallene i AKU hovedkilden for å anslå antall selvstendige. I noen grad blir imidlertid tallene korrigert for å oppnå samsvar med totaltallene i AKU.

For alle næringer utenom primærnæringene er forholdet mellom antall sysselsatte selvstendige og antall normalårsverk utført av selvstendige forutsatt å være tilnærmet konstant over tid. Utførte timeverk er i prinsippet faktisk arbeidstid, fratrukket beregnet fravær. Siden det ikke finnes statistikk over fravær blant selvstendige, er det skjønnsmessig forutsatt at fraværstallene for denne gruppen utgjør 80 prosent av fraværstallene for lønnstakerne.

5.3. Deltidssysselsetting

Anslag for andel sysselsatte på deltid og gjennomsnittlig arbeidstid for deltidssysselsatte inngår i beregningsopplegget for å etablere en logisk sammenheng mellom antall sysselsatte personer og antall normalårsverk, se vedlegg 2. For flere næringer bygger deltidanslagene på kompliserte beregninger og avstemminger av data fra ulike kilder der også beregninger av normalarbeidstid og overtid inngår (se avsnitt 5.4 og 5.5).

For bergverksdrift og industri er industristatistikken en viktig kilde for deltidinformasjon. For næringene innenfor NHO-området (bergverksdrift, industri, oljeutvinning, bygge- og anleggsvirksomhet, rutebiltransport, bilverksteder, vaskerier, hotell- og restaurantvirksomhet) gir NHO-statistikken tall for faktisk arbeidstid og deltid. Denne informasjonen utnyttes i nasjonalregnskapet i et omfattende opplegg for integrert beregning av deltidandeler, normalarbeidstid og overtid. For bergverksdrift, industri og oljeutvinning gjennomføres beregningene separat for gruppene arbeidere og funksjonærer, og beregningene er knyttet opp mot lønnsberegninger for de samme gruppene.

Deltidsandelene for stats- og kommuneforvaltningen tallfestes på grunnlag av henholdsvis Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST) og Personaladministrativt informasjonssystem (PAI). Det er spesielt stor usikkerhet knyttet til anslagene for kommuneforvaltningen der PAI-registeret kun inneholder lønnstakere i fast stilling som arbeider minst 14 timer per uke. Dette fører til en underrapportering av deltidssysselsettingen i denne næringen, se Moland (1994). Det er ikke gjort forsøk på å korrigere for dette i nasjonalregnskapet.

Data for tallfesting av deltidssysselsetting i kommunal undervisning tas fra Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket (STS). Deltidsanslag for kraftforsyning, sporveier og private helse- og sosialtjenester bygger på informasjon fra PAI og SST.

For primærnæringene, varehandel, deler av samferdsel, de fleste private tjenestenæringer og kommunale helse- og sosialtjenester er AKU den viktigste informasjonskilde for deltid. For disse næringene er det utviklet spesielle beregningsopplegg der det gjennomføres simultane beregninger av overtid og deltid

("AKU-arbeidstidsmekanisme"). Metoden gir muligheter for skjønsmessige korleksjoner dersom beregningsresultatene virker urimelige.

Forholdstallet mellom antall sysselsatte personer og antall normalårsverk gir et sammenfattet uttrykk for omfanget av deltid. For 1990 er forholdstallet for hele økonomien beregnet til 1,15, dvs. at antall sysselsatte personer er 15 prosent høyere enn antall normalårsverk. For kommuneforvaltningen, som har svært mange deltidssysselsatte, er det tilsvarende forholdstallet 1,29.

5.4. Normalarbeidstid

Normalarbeidstid per uke, som i nasjonalregnskapet er definert eksklusivt spisepause, er bestemt av lover og avtaler. Det har ikke vært noen omfattende endringer i normalarbeidstiden siden 1987, da den ukentlige normalarbeidstiden ble satt ned fra 40 til 37,5 timer for mange grupper av lønnstakere. De 37,5 timene per uke skal i prinsippet være regnet eksklusivt spisepause. Flere grupper har imidlertid arbeidstid som avviker fra dette; bl.a. har sysselsatte på to-skiftordning normalt 36,5 timer, sysselsatte på turnusordninger og døgnkontinuerlige ordninger har 35,5 timer og sysselsatte på helkontinuerlige ordninger og i gruvedrift og oljevirksomhet mv. har 33,6 timer. Mange stats- og kommuneansatte har effektiv normalarbeidstid på 35 timer per uke. For lærere (kommunal undervisning) er stipulert timetall per uke ekstraordinært høyt fordi antall arbeidsuker er vesentlig lavere enn for andre lønnstakere. I utenriks sjøfart har nordmenn kortere normalarbeidstid enn utlendinger.

I nasjonalregnskapet beregnes gjennomsnittlig normalarbeidstid for næringer hvor det finnes lønnstakere med skiftarbeid/turnusarbeid, eller andre grupper med spesielle arbeidstidsordninger. Anslag på andelen av lønnstakere på skiftarbeid/turnusarbeid og arbeidstidsanslagene bygger i stor grad på informasjon fra NHO. Disse anslagene har ligget fast siden arbeidstidsforkortelsen i 1987. Skift- og turnusarbeid er mest utbredt i oljeutvinning, i enkelte industribransjer (treforedling, kjemisk råvareindustri, metallindustri) og innen helsevesenet.

I beregningene av normalarbeidstid i nasjonalregnskapet inngår også anslag for normalarbeidstid per år og antall arbeidsuker per år, se vedlegg 2. Disse beregningene påvirkes av to forhold: dels av antall lovbestemte feriedager, og dels fordi antallet arbeidsdager varierer fra år til år på grunn av plasseringen av de bevegelige helligdagene og på grunn av skuddsåreffeekten.

Når det gjelder antall feriedager, er det et viktig unntak fra de normale 21 dagene per år, nemlig det forhold at lønnstakere over 60 år har en ekstra ferieuke. Det er foretatt en sjablongmessig nedjustering av det beregnede antall arbeidsuker per år i alle næringer med 0,1 for å ta hensyn til denne faktoren. Dette bygger på en forutsetning om at det i gjennomsnitt er 10 prosent sysselsatte over 60 år.

Antall arbeidsdager per år telles opp fra kalenderen. Antall arbeidsdager er summen av alle dager utenom lørdager, søndager, faste helligdager og bevegelige helligdager som faller på hverdager, og fratrukket antall feriedager. Når jul- og nyttårsaften faller på hverdag, regnes de som tilsammen 1 arbeidsdag. Beregnet på denne måten har antall arbeidsdager de siste årene vært: 232 (1988), 230 (1989), 229 (1990), 229 (1991), 232 (1992), 232 (1993), 232 (1994), 230 (1995), 230 (1996).

Dersom vi tar utgangspunkt i et år med 230 arbeidsdager, tilsvarer dette 46 fulle arbeidsuker med 5 arbeidsdager per uke. Multipliseres dette med 37,5 timer per uke, får vi en normalarbeidstid på 1725 timer per år. Normalarbeidstiden i de fleste næringer vil ligge under dette fordi det som nevnt er flere grupper av sysselsatte som har kortere ukentlig arbeidstid, og dessuten enkelte som har lenger ferie.

5.5. Overtid

I beregningene av utførte timeverk i nasjonalregnskapet inngår overtid som et tillegg til normalarbeidstiden. Overtiden regnes som prosent i forhold til normalarbeidstid (overtidsrate), se vedlegg 2. Det er bare betalt overtid som det er mulig å anslå ut fra eksisterende datakilder.

En viktig datakilde for overtid er NHOs statistikk. NHO utarbeider kvartalsvis statistikk over betalte overtids timer i prosent av antall arbeidede timer for arbeidere etter bransje innenfor industri, bergverksdrift, oljevirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, rutebiltransport, bilverksteder samt vaskerier og renserier. NHO utarbeider imidlertid ingen tilsvarende overtidsstatistikk for funksjonærer. I nasjonalregnskapet er overtidsratene for funksjonærer konvensjonelt satt til halvparten av arbeidernes overtidsrater i de næringer hvor det foreligger slik statistikk.

For NSB, Postverket og Televerket/Telenor innhentes oppgaver over arbeidet overtid direkte fra de enkelte etater. For statlig og kommunal forvaltning bygger overtidsanslagene på informasjon fra henholdsvis Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST) og Personaladministrativt informasjonssystem (PAI). Det er imidlertid problematisk å utnytte de administrative registerne til dette formålet fordi overtids tallene i registerene refererer seg til en bestemt måned i året (september). Denne måneden er neppe representativ for hele året. Anslagene for overtidsrater i offentlig forvaltning har tilnærmet vært konstante de siste årene. Det arbeides med å videreutvikle SST og PAI slik at det kan gis mer tilfredsstillende overtidsdata for stats- og kommuneforvaltningen.

For de øvrige næringer (primærnæringer og privat tjenesteyting) er AKU den viktigste informasjonskilde for overtidsanslag. Faktisk arbeidstid ifølge AKU ses i forhold til beregnet normalarbeidstid i disse næringene, og anslag for overtid og deltid bestemmes i nasjonalregnskapet simultant i spesielle beregningsopplegg for hver enkelt næring ("AKU-arbeidstidsmekanisme").

Det følger av det som er sagt ovenfor at det er stor usikkerhet ved nasjonalregnskapets anslag for overtid. Usikkerheten gjelder både nivå tallene og endringstallene. Beregnet overtid for 1990 er 72,3 millioner timeverk for alle lønnstakere samlet, og dette utgjør 2,9 prosent av totalt utførte timeverk for lønnstakere.

I Bø, Hobæk og Næsheim (1993) er ulike datakilder for overtid vurdert. Ved å ta utgangspunkt i forholdet mellom faktisk og avtalt arbeidstid i AKU, er overtidsraten anslått til 4,2 prosent for alle lønnstakere i 1990. Dette kan være en indikasjon på at overtidsomfanget er undervurdert i nasjonalregnskapet. Imidlertid vil det være stor usikkerhet ved å bruke AKU-anslag på denne måten fordi begrepene "faktisk" og "avtalt" arbeidstid kan tolkes ulikt av intervjuobjektene. Dessuten vil eventuelle fravær i referanseuka, og forskjellige avspaseringsordninger, også påvirke opplysningene om faktisk arbeidstid. I forbindelse med omleggingen av AKU fra 1996, er det innarbeidet mer omfattende spørsmål om overtidsarbeid.

5.6. Fravær

I beregningene av utførte timeverk i nasjonalregnskapet inngår fravær som et fradrag til normalarbeidstiden. Fravær regnes som prosent i forhold til normalarbeidstiden (fraværsrate), se vedlegg 2. Fraværet skal i prinsippet omfatte alle typer av fravær: sykefravær, permisjoner mv. På dette feltet er det de siste årene etablert flere nye datakilder, hovedsakelig på grunn av økt offentlig interesse omkring utviklingen i sykefraværet, se Flittig (1993). De nye datakildene er i stor grad utnyttet i de reviderte beregningene i nasjonalregnskapet, noe som har gitt mindre beregnet fravær i flere næringer. Det er grunn til å anta at fraværsanslagene nå har noe bedre kvalitet enn tidligere.

En sentral og gammel datakilde for fravær er NHOs fraværsstatistikk. NHO publiserer løpende fraværsstatistikk for arbeidere og funksjonærer for bergverksdrift, industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Fraværstallene gis også fordelt på kjønn. Fraværstallene angis som prosent fravær, både betalt og ubetalt, i forhold til mulige dagsverk. Det utarbeides bransjefordelte tall for arbeidere, men ikke for funksjonærer. Fraværsprosentene brukes direkte i beregningene av utførte timeverk i nasjonalregnskapet.

For stats- og kommuneforvaltningen er det fra 1991 etablert ny fraværsstatistikk i tilknytning til de administrative registerne SST og PAI. Fraværsratene for statsforvaltningen er gitt på etatsnivå. I nasjonalregnskapet brukes samme fraværsrater for alle næringer under statsforvaltningen (fordelt på

kvinner og menn), unntatt for forsvaret hvor det er direkte korrespondanse mellom etat og næring. Den SST-baserte fraværstatistikken inneholder også tall for NSB, Postverket og Televerket/Telenor. Det har imidlertid vært problematisk å bruke denne kilden for disse etatene, blant annet fordi det har vært ulik praksis når det gjelder behandlingen av personer som har ubetalt permisjon. Vi har derfor i hovedsak basert fraværanslagene for NSB, Postverket og Televerket/Telenor på beregninger ut fra etatenes egne regnskapsoversikter. For kommuneforvaltningen er det brukt en felles rate (basert på PAI) for alle næringer.

Det foreligger også nye fraværstatistikker (fra 1991/92) for varehandel og bank- og forsikringsvirksomhet. Disse statistikkene utarbeides av henholdsvis Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Bankenes Arbeidsgiverforening og Forsikringssektorens Arbeidsgiverforening. Statistikken for varehandel må vurderes som spesielt usikker fordi utvalget av bedrifter og tilhørende sysselsatte er svært lite i forhold til næringen totalt. Alle disse statistikkene er imidlertid utnyttet i de reviderte timeverksberegningene.

For alle næringer som ikke dekkes av egen fraværstatistikk er det ved beregning av utførte timeverk brukt en generell fraværssats. Denne fraværssatsen er konstruert som et veid gjennomsnitt av de fraværssatser som framgår av datakildene nevnt ovenfor. Vektene er valgt skjønnsmessig: NHO-statistikken inngår med en vekt på 40 prosent, SST- og PAI-basert statistikk også 40 prosent, mens fraværstatistikken for varehandel og bankvirksomhet inngår med 10 prosent hver.

AKU inneholder også informasjon om fravær. En stor svakhet ved denne kilden er imidlertid at korttidsfravær (under en uke) ikke har blitt registrert. AKU-tall for fravær har de siste årene vist et litt avvikende mønster sammenlignet med annen statistikk. AKU er derfor ikke brukt i de reviderte fraværssatsberegningene (men ble utnyttet ved beregning av en generell fraværssats tidligere). I forbindelse med omleggingen av AKU fra og med 1996, vil kvaliteten på fraværanslagene bli bedre, se Sandvik (1996).

Tapte arbeidsdager på grunn av arbeidskonflikter fanges ikke opp av den ordinære fraværstatistikken. Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk i SSB utarbeider løpende statistikk over arbeidskonflikter og tapte arbeidsdager. For år hvor slike konflikter har hatt en visst omfang, foretas det korreksjoner for dette i beregningene over utførte timeverk i nasjonalregnskapet.

For alle lønnstakere samlet er det totale fraværet for 1990 beregnet til 213,7 millioner timeverk. Dette utgjør om lag 8,5 prosent av antall utførte timeverk for alle lønnstakere.

5.7. Kjønnfordeling

Alle sysselsettingsstørrelser i nasjonalregnskapet er fordelt på kvinner og menn. Mange av datakildene som utnyttes i beregningene av sysselsatte personer, deltidssysselsetting og arbeidstid inneholder også kjønnfordelte tall. Industristatistikk og de fleste andre næringsstatistikker fra SSB inneholder imidlertid ikke slike fordelinger.

For de fleste næringer innenfor NHO-området (gjelder bergverksdrift, industri, oljeutvinning, bygge- og anleggsvirksomhet, rutebiltransport, bilverksteder, vaskerier, renovasjon) hentes informasjon om kjønnsandeler fra NHOs lønnsstatistikk for funksjonærer og NHOs arbeidstidsstatistikk for arbeidere. For disse næringene er det som tidligere nevnt utarbeidet et opplegg for integrert beregning av deltidsandeler og arbeidstid.

Kvinneandelene for statsforvaltning tallfestes på grunnlag av Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST) og Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket (STS). SST gir også kjønnfordelte data for NSB, Postverket og Televerket/Telenor. For kommuneforvaltningen tallfestes kvinneandelene på grunnlag av informasjon både fra SST/STS, fra AKU, og fra Personaladministrativt informasjonssystem PAI).

For de øvrige næringer er AKU hovedkilden for kjønnsfordelinger. For å redusere usikkerheten i årstallene fra AKU foretas det glattinger over tid.

Tabell 5 viser noen hovedresultater når det gjelder fordelingen av sysselsettingsstørrelser på kvinner og menn. Kvinneandelene er vesentlig høyere for lønnstakere enn for selvstendige. Kvinneandelene er lavere for sysselsatte normalårsverk enn for sysselsatte personer på grunn av at flere kvinner enn menn arbeider deltid. Årsaken til at kvinneandelene er lavere for utførte timeverk enn for normalårsverk, er at kvinner gjennomgående har høyere fraværstrater og lavere overtidsrater enn menn.

Tabell 5. Kvinneandeler i prosent. 1990

	Lønnstakere	Selvstendige	I alt
Sysselsatte personer	46,7	26,4	44,5
Sysselsatte normalårsverk	41,5	19,3	39,1
Utførte timeverk	39,2	17,8	36,2

Kvinneandelene vil også variere betydelig mellom næringer. De høyeste andelene finnes innen helse- og sosialtjenester, mens bygge- og anleggsvirksomhet er blant de næringer som har svært lave kvinneandeler.

6. Kilder og beregningsmetoder for lønn og lønnskostnader

6.1. Innledning

De komponenter som inngår i lønnskostnadene i det reviderte nasjonalregnskapet er definert i kapittel 4. Konsekvensene av de beregningsmessige og definisjonsmessige revisjonene er belyst i tabell 1 foran. Hovedrevisjonen har medført oppjusteringer av de samlede lønnskostnadene og de komponenter som inngår i dette begrepet. Beregningene har gitt en prosentvis sterkere oppjustering av arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier (tidligere kalt "arbeidsgiveravgift til folketrygden mv.") enn av hovedkomponenten lønn.

For alle lønnskostnadskomponenter har hovedrevisjonen medført store endringer i fordelingene på næring, dette er nærmere beskrevet i Hansen (1996).

6.2. Kontantlønn

Det er utviklet ulike beregningsmetoder for de ulike næringene fordi kildegrunnet varierer mye fra næring til næring. Vi kan skille mellom to hovedtyper av opplegg:

A) For flesteparten av næringene foreligger det statistikk som enten gir totale lønnskostnader eller total lønn (dvs. kontantlønn pluss naturallønn). I dette tilfellet blir kontantlønn beregnet residualt ut fra anslag på naturallønn og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Viktige datakilder er her næringsstatistikken for bergverksdrift, oljevirksomhet, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, samferdsel, finansformidling, forretningsmessig tjenesteyting og finansstatistikken for stats- og kommuneforvaltningen. Om lag 70 prosent av total lønn beregnes på denne måten.

B) I en del næringer blir kontantlønn beregnet ut fra anslag på sysselsetting (normalårsverk) og lønnsatser (lønn per normalårsverk). Dette gjøres for primærnæringene, varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet, enkelte samferdselsnæringer (bl.a. drosjebiltransport, landtransport ellers, utenriks og innenriks sjøfart) og noen andre næringer (bl.a. rengjøringsvirksomhet og kloakk- og renovasjonsvirksomhet).

Lønnsstatistikk (lønn per time eller per måned) utnyttes i begge typer av beregninger, men er spesielt viktig for næringer som beregnes under metode B. For næringer som beregnes under metode A legges det vekt på, hovedsakelig ved å justere sysselsettingstallene, å oppnå en rimelig grad av konsistens i forhold til lønnsstatistikken. Det foreligger lønnsstatistikk for de fleste grupper av lønnstakere. Lønnsstatistikken utarbeides enten av SSB, av NHO, eller på basis av informasjon fra administrative registre for offentlig ansatte, se vedlegg 1. Totalt er om lag 80-85 prosent av samlet lønn dekket av en eller annen form for lønnsstatistikk. Det er først og fremst for primærnæringene og enkelte samferdsels- og tjenesteytingsnæringer hvor det idag ikke foreligger lønnsstatistikk. SSB planlegger en omfattende omlegging av lønnsstatistikken, med en målsetting om å lage en statistikk som er mer samordnet og totaldekkende enn dagens statistikk.

For å kunne utnytte den eksisterende lønnsstatistikken i nasjonalregnskapet, er det nødvendig med flere typer av bearbeiding. For det første er det nødvendig å transformere denne statistikken fra tariffområde eller andre inndelinger til nasjonalregnskapets næringsinndeling. For det andre gir lønnsstatistikken enten tall på månedsbasis (funksjonærer) eller på timebasis (arbeidere), slik at lønnen må veies sammen og regnes om til gjennomsnittlig årslønn per normalårsverk i nasjonalregnskapet. For å få mest mulig korrekte årslønnsberegninger, kreves det også informasjon om tidspunktene for de avtalebestemte sentrale og lokale lønnstilleggene. Det gjøres dessuten anslag for fordeling av lønnsglidning i ulike næringer, basert på de samme konvensjoner som legges til grunn av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

Det gjennomføres også spesielle beregninger for å sikre at nasjonalregnskapstallene inkluderer overtidsbetaling, betalt lønn under fravær og ferielønn. Som påpekt i avsnitt 4.2 skal dette inkluderes i lønnsbegrepet. Nasjonalregnskapets tall for vekst i lønn per normalårsverk vil normalt ikke avvike mye fra årslønnsvekst slik denne beregnes av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene. Nasjonalregnskapets lønnsbegrep er imidlertid mer omfattende, bl.a. ved at det inkluderer overtidsbetaling.

Nedenfor er det gitt en oversikt over bruken av lønnsstatistikken i nasjonalregnskapets lønnsberegninger.

Oversikt over nasjonalregnskapets bruk av lønnsstatistikk

Næring og kilde	Bearbeiding
Bergverksdrift, oljeutvinning, industri, bygge- og anleggsvirksomhet NHO-statistikk for arbeidere (timefortjeneste)	I) Omregning fra tariffområde til næring II) Korreksjon for andel betalt fravær slik at lønnsattsene også omfatter lønn for bevegelige helligdager, fravær og ferie
NHO-statistikk for funksjonærer (mnd. fortjeneste)	III) Omregning til lønn per normalårsverk IV) Omregning fra tariffområde til næring V) Omregning fra månedsfortjeneste per dato til lønn per normalårsverk; gjelder fordeling av tariff tillegg og lønns glidning til gitte datoer VI) Ferielønnskorreksjon; tillegg for ferielønnsarv fra år t-1 VII) Skjematisk overtidstillegg VIII) Sammenveining av arbeidere/funksjonærer
Varehandel SSB-statistikk (mnd. fortjeneste)	Se V), VI), VII)
Hotell- og restaurantvirksomhet NHO-statistikk for arbeidere (time/mnd. fortjeneste)	Forenklet opplegg basert på anslag fra Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene
NHO-statistikk for funksjonærer (mnd. fortjeneste)	Se V), VI), VIII)
Jernbanetransport SST (mnd. fortjeneste)	Korreksjon for verksted, bildrift, reisebyrå Se V), VI)
Rutebiltransport NHO-statistikk for arbeidere (timefortjeneste)	Se II), III)
NHO-statistikk for funksjonærer (mnd. fortjeneste)	Se V), VI), VII), VIII)
Innenriks sjøfart SSB-statistikk (mnd. fortjeneste)	Forenklet opplegg, se V)
Postvirksomhet SST (mnd. fortjeneste)	Korreksjoner for Postgiro/Postbank. Se V), VI)
Telekommunikasjoner SST t.o.m. 1994 (mnd. fortjeneste)	Se V), VI)
Bank- og forsikringsvirksomhet SSB-statistikk (mnd. fortjeneste)	Se V), VI), VII)
Forretningsmessig tjenesteyting SSB-statistikk (mnd. fortjeneste)	Se V), VI), VII)
Interesseorganisasjoner SSB-statistikk (mnd. fortjeneste)	Se V), VI), VII)
Statsforvaltningen SST (mnd. fortjeneste)	Omregning fra etat til næring. Se V), VI), VII)
Kommuneforvaltningen SST, STS, PAI (mnd. fortjeneste)	Omregning fra stilling til næring. Se V), VI), VII)

Lønns- og trekkoppgaveregisteret (LTO) er en ny datakilde for lønnsinformasjon, se vedlegg 1. Fordi LTO-statistikken har vært under oppbygging mens hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet har pågått, har denne statistikken først og fremst vært brukt som referansekilde i lønnsberegningene. Det er beregnet tall for kontantlønn (fra og med 1991) fra LTO ved å summere de relevante lønnskodene. Det er imidlertid ikke mulig å oppnå helt definisjonsmessig samsvar med kontantlønnsbegrepet i nasjonalregnskapet. Den viktigste årsaken til avvik er at LTO-tallene inkluderer sykepenger og fødselspenger som utbetales av bedriftene, og som refunderes av trygdekontorene. Dette utgjør om lag 2 prosent av beregnet kontantlønn (kilde: Rikstrygdeverket), men det finnes ingen informasjon som kan gi grunnlag for næringsfordeling av disse tallene. I henhold til definisjonene i nasjonalregnskapet (se avsnitt 4.2) skal bare urefunderte sykepenger og fødselspenger regnes som lønn. Beregnet kontantlønn i LTO vil også inneholde andre poster som ikke skal være kontantlønn i nasjonalregnskapet, bl.a. helseforsikringspremie, gruppelevesforsikring (fra 1993), og enkelte naturalytelser.

LTO har først og fremst vært en viktig kilde for tallfestingen av naturallønn (se avsnitt 6.3) og arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier (se avsnitt 6.6).

6.3. Naturallønn

Som tidligere nevnt er naturallønnen justert betydelig opp i det reviderte nasjonalregnskapet, og utgjør nå om lag 3 prosent av samlet lønn. Lønns- og trekkoppgaveregisteret (LTO) har vært en viktig kilde for de nye beregningene. Fordi næringsfordelte LTO-tall først var tilgjengelig for året 1991, har vi gjennomført tilbakeregningene (først til 1988, senere tilbake til 1978) ved å forutsette tilnærmet samme vekst i naturallønn som i lønn totalt.

Beregningsmessig er det skilt mellom tre grupper av naturallønn:

A) Naturallønnsposter som tas *direkte* fra LTO. De viktigste postene er:

- Fri bil (kode 118-A i LTO 1991/1992)
- Rentefordel, rimelige lån i arbeidsforhold (kode 120-A i LTO 1991/1992)
- Fast bil- og båtgodtgjørelse mv. (kode 153-A i LTO 1991/1992)

B) Naturallønnsposter som *beregnes* på grunnlag av LTO. LTO inneholder bl.a. følgende poster:

- Trekkfrie utgiftsgodtgjørelser til overnatting og kost (kodegruppe 600)
- Trekkfrie bilgodtgjørelser mv. (kodegruppe 700)
- Andre trekkfrie utgiftsgodtgjørelser (kodegruppe 800).

Fordi grenseoppgangen mellom lønn og produktinnsats er vanskelig når det gjelder denne type godtgjørelser (se avsnitt 4.3), og ikke lett lar seg identifisere ut fra LTO-kodene, har vi valgt som konvensjon at 50 prosent av totalverdien som framkommer ved summering av disse kodegruppene i LTO regnes som naturallønn og 50 prosent regnes som produktinnsats.

C) Gratisreiser for ansatte i enkelte transportnæringer. I næringene jernbanetransport, lufttransport, sporveistransport og rutebiltransport er det gitt summariske anslag over verdiene av gratisreiser: 10 prosent av lønnen i de tre førstnevnte næringene og 3 prosent i rutebiltransport.

Anslagene for naturallønn er en svært usikker lønnskomponent. På grunnlag av LTO er det ikke mulig å tallfeste bl.a. verdien av fri kost og losji og feriereiser betalt av arbeidsgiver fordi disse postene har vært behandlet sammen med kontantlønnen (kode 111-A). Fra og med inntektsåret 1996 er det imidlertid, etter ønske fra SSB, innført en ny post i LTO som skal gi en bedre spesifisering av naturallønnen (kode 112-A). Det vil også være enkelte LTO-poster som inngår i naturallønnsberegningene i nasjonalregnskapet, se punkt B over, som reellt sett er kontantlønn.

6.4. Arbeidsgiveravgift til folketrygden

Statsregnskapet gir tall for samlet *bokført* arbeidsgiveravgift til folketrygden. Samlet *påløpt* arbeidsgiveravgift beregnes av Seksjon for offentlig økonomi og personmodeller, og det er dette tallet som inngår i nasjonalregnskapet. Fordelingen på næring beregnes etter følgende prinsipper:

- a) For enkelte næringer kan tall for arbeidsgiveravgift tas direkte fra næringsstatistikken. Dette gjelder i hovedsak bergverksdrift og industri.
- b) For kommuneforvaltningen beregnes arbeidsgiveravgiften ut fra anslag på satser og tall fra kommuneregnskapene på samlede sosiale utgifter.
- c) For statsforvaltningen beregnes arbeidsgiveravgiften ut fra den høyeste satsen.
- d) For de andre næringene beregnes arbeidsgiveravgiften ved hjelp av nasjonalregnskapets anslag for samlet lønn (kontantlønn + naturallønn) og egne anslag på satser i ulike næringer. Satsanslagene bygger bl.a. på informasjon fra Lønns- og trekkoppgaverregisteret. Siden nasjonalregnskapets lønnsbegrep ikke helt sammenfaller med det lønnsbegrepet som utgjør avgiftsgrunnlaget, vil disse satsene kunne avvike litt fra de reelle satsene.

For å oppnå samsvar med totaltallet for hele økonomien, er det nødvendig med justeringer (i hovedsak proporsjonale justeringer over næringene) for næringene under punkt d.

6.5. Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier

I avsnitt 4.5 er det gitt en beskrivelse av hva denne posten omfatter i det reviderte nasjonalregnskapet. Tabellen under inneholder tallanslagene for de underposter som inngår i beregningsopplegget.

Tabell 6. Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier. 1990. Millioner kroner

Arbeidsgivers andre faktiske trygde- og pensjonspremier i alt	12 136
Arbeidsgivers premie til Statens Pensjonskasse	3 711
Arbeidsgivers premie til andre statlige trygdeordninger	223
Arbeidsgivers premie til Kommunal Landspensjonskasse mv.	2 391
Netto innbetalinger til Lavlønnfondet	67
Arbeidsgivers andre trygde- og pensjonspremier	5 744

Arbeidsgivers pensjonspremie til Statens Pensjonskasse

Seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk beregner, med utgangspunkt i statsregnskapet, tall for arbeidsgiverpremie til Statens Pensjonskasse (SPK) for medlemmer ansatt i statsforvaltningen og i kommuneforvaltningen (lærere i grunnskolen). I det reviderte opplegget er det beregnede underskuddet i SPK (i motsetning til tidligere) ikke inkludert i premiebeløpet. I tillegg har SPK for 1992 utarbeidet en oversikt (reskontroliste) over innbetalinger fra etater som betaler arbeidsgiverpremie direkte, herunder også arbeidsgiverpremie for lærere i videregående skole.

I nasjonalregnskapet fordeles de totale arbeidsgiverpremiene til Statens Pensjonskasse på næringer. For statsforvaltningen beregnes næringsfordelingen av Seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk. Næringsfordelingen for de statlige forvaltningsetatene som betaler arbeidsgiverpremien direkte bestemmes på grunnlag av nevnte reskontroliste. For kommunal forvaltning er det bare undervisningsnæringen som tilordnes arbeidsgiverpremie til SPK. For NSB, Postverket og Televerket (fram til 1995) tas tall for arbeidsgiverpremie til SPK direkte fra etatenes egne regnskaper. For de øvrige næringer utnyttes informasjon fra reskontrolisten fra SPK.

Arbeidsgivers pensjonspremie til andre statlige trygdeordninger

Arbeidsgivers pensjonspremie til Pensjonsordningen for apoteketaten og Pensjonstrygden for sjømenn beregnes av Seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk. For sjømenn benyttes tall for lønnstakerårsverk for innenriks sjøfart og nordmenn til sjøs i utenriks sjøfart ved næringsfordelingen i nasjonalregnskapet. De siste årene er det ikke registrert arbeidsgiverinnbetalinger til Pensjonstrygden for fiskere og skogsarbeidere.

Arbeidsgivers pensjonspremie til Kommunal Landspensjonskasse mv.

Seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk gir, med utgangspunkt i kommuneregnskapene, tall for kommuneforvaltningens samlede pensjons- og trygdeutgifter, dvs. inklusive arbeidsgiveravgift til folketrygden. I nasjonalregnskapet beregnes premiene til Kommunal Landspensjonskasse og andre kommunale pensjonsordninger ved å trekke fra egne anslag for kommuneforvaltningens arbeidsgiveravgift til folketrygden (se avsnitt 6.4).

Fram til og med 1990 fordeles pensjonspremiene på næring ut fra nasjonalregnskapets lønnstall. Fra og med 1991 (nye regnskapsforskrifter) gir kommuneregnskapene også fordelingen på næring.

Netto innbetalinger til Lavlønnfondet

Lavlønnskantoret i Landsorganisasjonen (LO) er kilden for informasjon om innbetalinger til og utbetalinger fra Lavlønnfondet. Denne ordningen ble avvirket i 1991.

Arbeidsgivers andre trygde- og pensjonspremier

Næringsstatistikkene for industri, kraftforsyning, forretningsmessig tjenesteyting, utleie av maskiner og utstyr, og bygge- og anleggsvirksomhet gir tall for posten "andre ytelser til beste for lønnstakerne", se avsnitt 6.1. Denne posten er i det reviderte nasjonalregnskapet fordelt på arbeidsgivers *faktiske* trygde- og pensjonspremier og arbeidsgivers *beregnete* trygde- og pensjonspremier. For disse næringene anslås først de beregnede pensjonspremiene (se avsnitt 6.6), og deretter bestemmes de faktiske pensjonspremiene residualt. Arbeidsgivertilskudd til avtalefestet pensjon (AFP), som inngår i posten "andre ytelser til beste for lønnstakerne", blir tallfestet som en del av de faktiske pensjonspremiene.

For næringene varehandel og bank- og forsikringsvirksomhet beregnes arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier med utgangspunkt i tall for pensjonsordninger, personalforsikringer o.l pr. årsverk i en spesialundersøkelse for året 1988, se Statistisk sentralbyrå (1990). Det forutsettes at disse tallene er rimelig representative også for de senere årene.

Fra 1990 er alle arbeidsgivere pålagt å tegne forsikring mot yrkesskade og yrkessykdommer i private forsikringsselskaper. Fra 1991 ble denne forsikringsordningen utvidet ved at arbeidsgivere ble pålagt å finansiere også folketrygdens utgifter ved yrkesskader og yrkessykdommer, og det skjedde samtidig en sterk økning i premieinnbetalingene. I nasjonalregnskapet gjøres det anslag for premieinnbetalingene for næringer ut fra totaltall fra Norges Forsikringsforbund, og ut fra informasjon om fareklasser for ulike yrker og næringer, se Rognstad og Aarnes Mostue (1993).

Beregningsmetodene beskrevet ovenfor viser at det er stor usikkerhet ved anslaget for posten arbeidsgivers andre trygde- og pensjonspremier i nasjonalregnskapet. Usikkerheten er stor både når det gjelder totalstørrelsen og ikke minst når det gjelder fordelingen på næringer.

6.6. Arbeidsgivers beregnede trygde- og pensjonspremier

Som tidligere nevnt er dette en ny og vanskelig målbar størrelse i det reviderte nasjonalregnskapet (se avsnitt 4.6). Vi har valgt å definere dette som ytelser som faktisk er utbetalt av arbeidsgivere til lønnstakere. Lønns- og trekkoppgaveregisteret (LTO) er brukt som grunnlag for tallfestingen av denne posten. De viktigste postene som inngår i beregningsgrunnlaget er:

- Pensjon, livrente i arbeidsforhold mv. (kode 212-A i LTO 1991/1992)
- Skattefrie utbetalinger (kode 916 i LTO 1991/1992)

Den sistnevnte posten omfatter bl.a. etterlønn ved dødsfall, stønad til barnetilsyn mv. Andre poster som inngår i grunnlaget er erstatning for tapt arbeidsfortjeneste, skattepliktig etterlønn, utbetaling av AFP-pensjon, og rentefordel ved rimelige lån for pensjonist. Dessuten er omstillingskostnader i forbindelse med framtidige pensjonsutbetalinger mv. for ansatte knyttet til Televerket/Telenor Nye Muligheter (en ordning i forbindelse med nedbemanningen i denne etaten) regnet som en del av de beregnede trygde- og pensjonspremiene.

Vedlegg 1. Datakilder

Nedenfor følger en kort omtale av de viktigste datakildene som brukes ved sysselsettings- og lønnsberegningene i nasjonalregnskapet.

Arbeidskraftundersøkelsene (AKU)

SSB har siden 1972 gjennomført kvartalsvise arbeidskraftundersøkelser basert på et utvalg av familieenheter/personer. Tallene blåses opp til totaltall for landet (og for regioner). Populasjonen er personer i aldersgruppen 16-74 år. Opplegg og definisjoner bygger på tilrådninger fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). Undersøkelsen refererer seg, for årene 1988-1995, til en utvalgt uke i måneden (før 1988 en uke i kvartalet). Undersøkelsen gir opplysninger både om sysselsatte personer, utførte ukeverk, arbeidsledige (arbeidssøkere uten arbeidsinntekt) og personer utenfor arbeidsstyrken. Sysselsettingstallene publiseres fordelt etter næring, yrkesstatus, kjønn, alder, yrke, utdanning, arbeidstid mv. Det publiseres kvartalstall, og årstall beregnet som uveid gjennomsnitt av kvartalstallene.

AKUs styrke er at denne datakilden gir en konsistent og helhetlig beskrivelse av sysselsetting og arbeidsmarked, med informasjon om en rekke økonomiske og demografiske forhold av betydning for arbeidsmarkedsanalyser. Statistikken har dessuten en svært høy grad av aktualitet (årstall foreligger om lag 4 uker etter årets utløp). Svakheter ved bruk i nasjonalregnskapssammenheng er for det første at endringer i spørsmålsutforming, estimeringsmetoder mv. har gitt flere brudd i tidsseriene. Dessuten vil en undersøkelsesmetode basert på et utvalg nødvendigvis medføre en viss usikkerhet i resultatene (utvalgsskjevhet og utvalgsfeil). Utvalget har de siste årene vært om lag 24 000 personer i kvartalet. Frafallet har vært 5-10 prosent. Usikkerheten, målt som standardavvik i prosent av estimert verdi, blir spesielt stor ved oppdeling på mindre grupper. Dette betyr bl.a. at AKU-tallene for sysselsatte i de enkelte næringene blir mer usikre enn totalt antall sysselsatte.

Fra og med 1996 er AKU lagt betydelig om. Undersøkelsene blir nå gjennomført for alle uker i året, dvs. det er innført løpende referanseuker. Dette skaper brudd i tidsseriene, men antall sysselsatte antas å være noe mindre berørt av bruddet enn anslagene for antall arbeidsledige og utførte ukeverk, se Sandvik (1996). Det antydes at det reviderte opplegget kan gi litt lavere nivå-tall for antall sysselsatte enn det gamle opplegget. Omleggingen forutsettes å gi flere kvalitetsforbedringer, bl.a. når det gjelder behandlingen av fravær og behandlingen av personer på sysselsettingstiltak. Endringer i rotasjonsplanene for utvalget medfører økt usikkerhet i nivå-tallene, men redusert usikkerhet i de kvartalsvise endringstallene.

Industristatistikk

SSBs industristatistikk gir årlige opplysninger om lang rekke økonomiske størrelser for næringene bergverksdrift og industri. Enmannsbedrifter og en del andre små bedrifter er imidlertid holdt utenfor. Industristatistikken bygger på et omfattende sett av oppgaver fra alle store bedrifter og enkle oppgaver fra små bedrifter. Fra 1992 er bedrifter med minst 10 sysselsatte regnet som store, tidligere var grensen 5 sysselsatte.

Industristatistikken inneholder tall både for sysselsetting (gjennomsnitt over året) og lønnskostnader fordelt på næring. Sysselsettingstallene er fordelt på ansatte og eiere, og dessuten gis det tall for timeverk utført av ansatte. Lønnskostnadene omfatter følgende hovedposter: kontraktmessig lønn (inklusive overtidsgodtgjørelse og naturallønn), andre ytelser til beste for lønnstakerne (pensjonsutbetalinger til tidligere ansatte, arbeidsgiverpremier til syke- og ulykkesforsikring mv.) og arbeidsgiveravgift til folketrygden. Industristatistikken har lang bearbeidingstid, og foreligger først i endelig form nærmere 1 1/2 år etter årets utløp. Denne statistikken har enkelte brudd i tidsseriene.

Annen næringsstatistikk

I lønns- og sysselsettingsberegningene utnyttes informasjon fra mesteparten av SSBs øvrige næringsstatistikk. Dette gjelder bl.a. oljevirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel, deler av samferdsel, elektrisitetsforsyning og forretningsmessig tjenesteyting. Næringsstatistikken på disse

områdene inneholder i hovedsak de samme størrelser som industristatistikken. De fleste av disse statistikkene har relativt lang bearbeidings tid, fra 1 til 1 1/2 år.

For finansinstitusjonene (banker, finansieringsselskap, kredittforetak, forsikringsselskap og private og kommunale pensjonskasser og fond) hentes informasjon om lønnskostnader fra finansstatistikken som utarbeides av Norges Bank, og bank- og kredittstatistikken som utarbeides av SSB. Kvartalsvise tall for finansinstitusjonene foreligger ca. 3 måneder etter kvartalets utløp.

Statistikk fra Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)

NHO utarbeider lønns- og arbeidstidsstatistikk for industri, oljevirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet. Statistikken omfatter lønnsstatistikk for funksjonærer (gjennomsnittlig månedsfortjeneste per 1. september), lønnsstatistikk for arbeidere (gjennomsnittlig timefortjeneste per kvartal), fraværsstatistikk for arbeidere og funksjonærer og arbeidstidsstatistikk for arbeidere. Alle tall er spesifisert på menn og kvinner.

NHO-statistikken spiller en sentral rolle i forbindelse med lønnsforhandlingene, og har en høy grad av aktualitet (tallene foreligger ca. 3 måneder etter telling). Ulempene ved bruk av denne statistikken i nasjonalregnskapet er for det første at den ikke omfatter alle næringer, og dessuten er den basert på innsamlet informasjon fra de bedrifter innen hver bransje som er medlem av NHO. Dekningsgraden kan illustreres ved at grunnlagsmaterialet for NHO-statistikken for 1990 var basert på opplysninger for om lag 172 000 sysselsatte (arbeidere og funksjonærer) i industrien, mens industristatistikkens tilsvarende sysselsettingstall var 284 000. Det skaper også problemer for nasjonalregnskapets bruk at NHO-statistikken bygger på et gjennomgående skille mellom arbeidere og funksjonærer, fordi disse gruppene har ulike avlønningsformer.

SSBs lønnsstatistikk

SSB utarbeider lønnsstatistikk for ansatte i varehandel, bank- og forsikringsvirksomhet, innenriks sjøfart, forretningsmessig tjenesteyting og interesseorganisasjoner. Statistikken gir månedsfortjeneste etter kjønn, alder, stilling mv. Tellingstidspunktet er 1. september (1. november for innenriks sjøfart), og tallene er tilgjengelige ca. 4-5 måneder etter telling. For nasjonalregnskapsformål er det en svakhet at lønnsstatistikken bare gjelder for heltidsansatte, og denne statistikken gir dessuten begrenset informasjon om naturallønn og overtid. Det planlegges en betydelig omlegging av SSBs lønnsstatistikk.

Lønns- og trekkoppgaveregisteret (LTO)

LTO-registeret er et register som inneholder alle lønns- og trekkoppgaver som arbeidsgivere innrapporterer til likningsmyndighetene. Skattedirektoratet har det administrative ansvaret for registeret. LTO-registeret bygger på et kodesystem med om lag 150 koder som er ment å dekke alle typer ytelser fra arbeidsgiver til arbeidstaker, se Skattedirektoratet (1991). Registeret ble etablert fra og med inntektsåret 1990. SSB har publisert oversiktstall fra dette registeret, første gang for inntektsåret 1992.

Styrken til LTO-registeret er at det i prinsippet inneholder all registrert lønn i Norge. Svakheten er at selv med en svært detaljert oppdeling på lønnstyper er det ikke fullt ut samsvar med nasjonalregnskapets behov, bl.a. når det gjelder spesifisering av naturallønn. Fra og med inntektsåret 1996 er imidlertid dette forbedret, se Skattedirektoratet (1996). Det skaper også enkelte problemer for løpende bruk i nasjonalregnskapet at kodesystemet endres fra år til år på grunn av at skattereglene endres.

Arbeidsgiver/arbeidstakerregisteret

Dette registeret ble opprettet i forbindelse med innføring av ny sykepengeordning i 1978. Rikstrygdeverket har det administrative ansvaret for registeret. Registeret skal i prinsippet omfatte alle arbeidstakere som arbeider i annens tjeneste for lønn i et omfang av minst seks dagers varighet og med minst tre timers arbeid per uke. På grunnlag av dette registeret publiserer SSB blant annet arbeidstakerstatistikk fordelt på næring og arbeidsstedskommune. Referansetidspunktet for statistikken var til og med 1994 siste halvdel av mai hvert år (2. kvartal). I forbindelse med omlegging av statistikken er referanse-

tidspunktet fra 1994 flyttet til midten av november (4. kvartal). Statistikk fra dette registeret ble første gang publisert i 1983.

Statistikken har hatt visse svakheter, dels på grunn av problemer med ajourhold av registeret (bl.a. forsinkede meldinger om endringer av arbeidsforhold), og dels på grunn av mangler ved næringsklassifiseringen. I forbindelse med SSBs satsing på økt og samordnet bruk av administrative registre i statistikkproduksjonen arbeides det med å koble informasjon fra arbeidsgiver/arbeidstakerregisteret sammen med annen registerbasert informasjon, se Utne og Vassnes (1995) og Lund og Torstensen (1996).

Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST)

Dette registeret omfatter alle ansatte som lønnes etter lønnsregulativet for offentlige tjenestemenn. Ansatte i skoleverket er imidlertid ikke med SST, men i STS (se nedenfor). Foruten ansatte i statsforvaltningen er også ansatte i statens forretningsdrift (bl.a. NSB, Postverket og statsbankene) inkludert. Ansatte i Televerket var med i SST inntil omdanningen til Telenor 1/1-95. Registeret gir bl.a. opplysninger om næring (etat), kjønn, månedslønn, arbeidstid, utdanning mv. for de personer som er med i registeret. Registeret administreres av Planleggings- og samordningsdepartementet (tidligere Administrasjonsdepartementet) og ajourføres per 1. oktober hvert år. Tall fra registeret er tilgjengelig om lag 1/2 år etter ajourføringstidspunktet. SSB publiserer lønnsstatistikk på grunnlag av registertallene.

SST inneholder fra 1991 også fraværsinformasjon. En begrensning ved bruk av tall fra registeret for nasjonalregnskapsformål er at det ikke omfatter lederstillinger (ca. 450) som er tatt ut av lønnsregulativet.

Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket (STS)

STS omfatter sysselsatte i skoleverket (både lærere og administrativt personale), og er tilnærmet lik SST i innhold. Registeret omfatter (fra 1989) skoler underlagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Landbruksdepartementet. Tilsatte ved private skoler er ikke inkludert (unntatt private folkehøgskoler og private helsefaghøgskoler). Tall fra registeret er tilgjengelig om lag 1/2 år etter ajourføringstidspunktet.

Personaladministrativt informasjonssystem (PAI)

PAI-registeret omfatter sysselsatte i kommuner og fylkeskommuner. Ansatte i Bærum ble imidlertid først innlemmet i registeret fra og med 1994, mens Oslo foreløpig ikke er med. Registeret gir opplysninger om månedslønn, fordeling på heltid/deltid, kjønn, utdanning mv. Fra 1991 inneholder registeret også fraværsinformasjon. Registeret ajourføres per 1. oktober og administreres av Kommunenes Sentralforbund.

Hovedsvakheten ved PAI-registeret er at det bare omfatter arbeidstakere i faste stillinger og arbeidstakere som arbeider mer enn 14 timer per uke. Siden kommunesektoren inneholder mange deltidsansatte og midlertidig ansatte, gir PAI-registeret begrenset informasjon om sysselsettingen i denne sektoren.

Finansstatistikk for stats- og kommuneforvaltning

SSB publiserer på løpende basis finansstatistikk for statlig og kommunal forvaltning som bygger på statsregnskapet og kommuneregnskapene. Finansstatistikken gir regnskapsopplysninger på en standardisert form tilpasset nasjonalregnskapets prinsipper og definisjoner. Utgiftsarten lønnskostnader omfatter alle utlegg som forvaltningen har til sine sysselsatte lønnstakere, dvs. kontantutbetalinger, naturalytelser, premier til offentlige og private trygdeordninger, ulykkesforsikringer og livs- og pensjonsforsikringer. Lønnskostnadene gis fordelt på næring innenfor statlig og kommunal forvaltning. Finansstatistikken inneholder ikke sysselsettingstall.

Finansstatistikken gir totaltall for arbeidsgiverpremier til Statens Pensjonskasse og til andre statlige trygdeordninger.

Andre datakilder

Personer på arbeidsmarkedstiltak skal inkluderes i lønns- og sysselsettingsberegningene dersom de mottar lønn. Arbeidsdirektoratet utgir månedsbasert statistikk over personer som omfattes av ordningen KAJA (Kompetanse, Arbeid, Jobbskaping for Arbeidsledige); tidligere Arbeid for trygd og SKAP (Skap arbeidsplasser i kommunene). Tallene er imidlertid ikke fordelt på næringer.

SSBs årlige statistikk over arbeidskonflikter utnyttes også i lønns- og sysselsettingsberegningene. Statistikken omfatter både lovlige og ulovlige konflikter.

Vedlegg 2. Beregningsopplegg

Ved tallfesting av sysselsettings- og lønnsutviklingen etter næring, yrkesstatus og kjønn støter en på to hovedproblemer:

- a) næringsstatistikk mangler, eller er av dårlig kvalitet, for enkelte størrelser
- b) den primærstatistikken som er tilgjengelig er ikke konsistent. F.eks. kan det for en næring foreligge uavhengige tall for årsverk og timeverk som gir urimelige arbeidstidsforutsetninger, eller definisjonen av årsverk kan variere mellom næringer.

For å kunne løse disse problemene, må en lage et system av "beregningsmodeller" som tar utgangspunkt i de begrepsdefinisjoner som er valgt. Ved hjelp av definisjonssammenhengene kan en beregne de tallstørrelser som er utilfredsstillende dekket av primærstatistikk. Dette betyr at en, på områder hvor det foreligger inkonsistente primærdata, må velge ut de statistikkilder som anses for å være mest pålitelig. Dernest må en akseptere at det oppstår avvik i forhold til andre deler av primærstatistikken.

Med utgangspunkt i sysselsettingsbegrepene som er definert i kapittel 3, kan vi spesifisere et sett av grunnleggende definisjonssammenhenger. Vi skal i første omgang konsentrere interessen om *lønnstakerne* i en næring. For å forenkle ser vi bort fra kjønnsdimensjonen. Antall sysselsatte er definert som summen av heltidssysselsatte og deltidssysselsatte:

$$(1) N = K + D$$

N = Antall sysselsatte personer

K = Antall sysselsatte på heltid

D = Antall sysselsatte på deltid

Antall sysselsatte personer regnes om til årsverk på følgende måte:

$$(2) G = K + a * D$$

G = Antall normalårsverk

Koeffisienten a gir uttrykk for den gjennomsnittlige avtalte arbeidstiden for deltidssysselsatte i forhold til normalarbeidstiden for de heltidssysselsatte i næringen. Antall normalårsverk regnes om til antall utførte timeverk på følgende måte:

$$(3) L = H * G$$

L = Utførte timeverk (per år)

H = Gjennomsnittlig faktisk arbeidstid (timer per år)

I timeverksbegrepet skal det som nevnt i avsnitt 3.3 korrigeres for overtid og fravær. Om vi tar utgangspunkt i gjennomsnittlig normalarbeidstid i næringen, kan vi formulere dette på følgende måte:

$$(4) H = h * (1 + o - f)$$

h = Normalarbeidstid (timer per år)

o = Overtidsrate

f = Fraværsrate

Overtids- og fraværssratene er her definert som prosent av normal arbeidstid. Ratene uttrykker gjennomsnittlig overtid og fravær i næringen. Normalt er fraværssratene større enn overtidsratene. Mens overtids- og fraværssratene vil avhenge av adferdsmessige tilpasninger, vil normalarbeidstiden være bestemt av institusjonelt fastlagte forhold. Normalarbeidstiden kan videre dekomponeres i arbeidstid pr. uke og antall arbeidsuker per år:

$$(5) h = M * U$$

M = Normalarbeidstid per uke

U = Antall arbeidsuker per år

Antall arbeidsuker per år kan regnes ut som antall uker i året minus ferie og bevegelige helligdager omregnet til uker. For å få tilstrekkelig nøyaktighet, beregnes arbeidsukene med en desimal. U vil kunne variere fra år til år, og dermed påvirke anslagene for utførte timeverk.

Relasjonene (1) - (5) viser at det er mange faktorer som påvirker sammenhengen mellom antall sysselsatte personer og antall utførte timeverk i en næring. Antall normalårsverk spiller i en viss forstand en rolle som hjelpestørrelse. Definisjonen av normalårsverk innebærer at denne størrelsen ikke påvirkes av fravær og overtid. Arbeidstid per normalårsverk vil kunne variere både mellom næringer og over tid. Forskjeller mellom næringer kan bl.a. skyldes at ulike arbeidstakergrupper (f.eks. skiftarbeidere) i noen grad har ulik arbeidstid.

Når det gjelder lønn, kan vi formulere følgende grunnleggende sammenhenger:

$$(6) Y = G * v$$

$$(7) Y = L * w$$

Y = Lønnssum

v = Gjennomsnittlig lønn per normalårsverk

w = Gjennomsnittlig lønn per utførte timeverk

I prinsippet vil relasjonene (1) - (5) også gjelde for selvstendige. På grunn av at datagrunnlaget for denne gruppen generelt er dårligere enn for lønnstakere, er beregningsopplegget noe enklere.

Dersom man har pålitelige data for sysselsatte personer og alle parametre som angår deltidssysselsetting, arbeidstid og lønnsatser, gir systemet over en fullstendig oppskrift for beregning av normalårsverk, utførte timeverk og lønnssummer. I mange næringer har man imidlertid usikre data, spesielt for arbeidstid, og i noen grad også for antall sysselsatte. På den annen side kan det foreligge tilfredsstillende data for lønnssummer og lønnsatser.

Når det gjelder arbeidstid, finnes det for enkelte næringer primærstatistikk som gir opplysninger om samlet antall utførte timeverk. På grunn av stor usikkerhet om kvaliteten, brukes disse tallene i hovedsak til kontrollformål. For de aller fleste næringer brukes et indirekte beregningsopplegg basert på anslag over antall sysselsatte og arbeidstid per sysselsatt.

Som tidligere nevnt er det AKUs sysselsettingsbegrep som er lagt til grunn for definisjonen av sysselsatte personer. Siden AKUs næringstall er beheftet med større eller mindre grad av usikkerhet, gjøres det i lønns- og sysselsettingsberegningene bruk av mange typer statistikk i beregningsmodellene for enkelt-næringene. Ved summering over alle næringer vil dette normalt gi et samlet sysselsettingstall som avviker fra AKUs tall. En av årsakene til dette er at AKU, i større grad enn næringsstatistikken, vil fange opp arbeidsforhold av kort varighet. Der er derfor lagt inn forskjellige avstemningsrutiner som sikrer konsistens i forhold til AKU.

Referanser

- Bø, T.P., T. Hobæk og H.N. Næsheim (1993): Statistikk om overtid og biarbeid. En vurdering av mulige datakilder. Notater 93/9, Statistisk sentralbyrå.
- Eurostat/EU-kommisjonen (1996): *European System of Accounts. ESA 1995*.
- Finans- og tolldepartementet (1994): *Private pensjonsordninger*. Norges offentlige utredninger 1994:6.
- Flittig, E.H. (1993): Notat om sykefraværstatistikk. Notater 93/40, Statistisk sentralbyrå.
- FN/IMF/OECD/Verdensbanken/EU-kommisjonen (1993): *System of National Accounts 1993*.
- Gabrielsen, I. (1992): *Det norske skattesystemet 1992*. Sosiale og økonomiske studier 79, Statistisk sentralbyrå.
- Hansen, S. (1996): Hovedrevisjon av lønn og sysselsetting i nasjonalregnskapet. Diverse dokumentasjonsnotater. Seksjon for nasjonalregnskap, november 1996.
- Harildstad, A. (1985): *Det norske nasjonalregnskapet. Dokumentasjonsnotat nr. 19. Arbeidskraftregnskapet - Beregning av arbeidskraftforbruket i varehandel*. Rapporter 85/12, Statistisk sentralbyrå.
- Harildstad, A. (1986): Det norske arbeidskraftregnskapet. *Økonomiske analyser nr. 2, 1986*, Statistisk sentralbyrå, 25-33.
- Harildstad, A. (1989): Timeverks- og sysselsettingstall i nasjonalregnskapet. *Økonomiske analyser nr. 7, 1989*, Statistisk sentralbyrå, 3-11.
- Kjelsrud, S. H. (1977): Det norske nasjonalregnskapet. Dokumentasjonsnotat nr. 16. Beregning av lønn og sysselsetting. Arbeidsnotater IO 77/6, Statistisk sentralbyrå.
- Lund, M. og A. Torstensen (1996): Utviklingen på arbeidsmarkedet målt ved brutto- og nettoendringer. *Økonomiske analyser nr. 8, 1996*, Statistisk sentralbyrå, 29-35.
- Moland, L. E. (1994): *De små grå. Deltidsarbeid og ansettelsesformer i kommunene*. Rapport fra FAFO.
- Næsheim, H. N. (1992): Om sammenhengen mellom offisielle mål på arbeidsledighet. *Økonomiske analyser nr. 5, 1992*, Statistisk sentralbyrå, 55-58.
- Rognstad, K. og B. Aamnes Mostue (1993): Evaluering av yrkesskadeforsikringens forebyggende effekt - forprosjekt. SINTEF Anvendt økonomi. Oktober 1993.
- Sandvik, O. (1996): Omlegging av arbeidskraftundersøkelsen (AKU). *Økonomiske analyser nr. 7, 1996*, Statistisk sentralbyrå, 30-34.
- Skattedirektoratet (1991): Kodeoversikt for lønns- og trekkoppgaver. 3. utgave.
- Skattedirektoratet (1996): Kodeoversikt for lønns- og trekkoppgaver. 6. utgave.
- Skotner, K. R. (1994): Sysselsetting og lønn etter utdanning i nasjonalregnskapet. Notater 94/10, Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (1990): *Indirekte personalkostnader i enkelte tjenesteytende næringer 1988*. Norges offisielle statistikk B 922.
- Statistisk sentralbyrå (1995): *Ukens statistikk nr. 27/95 (ekstranummer)*.
- Statistisk sentralbyrå (1996a): *Nasjonalregnskapsstatistikk 1988-1993, Produksjon, anvendelse og sysselsetting*. Norges offisielle statistikk C 338.
- Statistisk sentralbyrå (1996b): *Fylkesfordelt nasjonalregnskapsstatistikk 1992*. Norges offisielle statistikk C 323.
- Utne, H. og E. Vassnes (1995): Kopling av A/A- og LTO-register. Dokumentasjon av kvalitet og konsistens i begrep. Notater 95/2, Statistisk sentralbyrå.

De sist utgitte publikasjonene i serien Notater

- 96/54 M.V. Dysterud og P. Schønning: SSB-AVLØP. 187s.
- 96/55 E. Vassnes og I. Tuveng: Datagrunnlag for analyse av personers overgang fra utdanning til arbeid: Dokumentasjon. 58s.
- 96/56 K. Flugsrud, O.K. Hunnes og E. Lassen: Metode for beregning av energivarebruk og utslipp på grunnkretser: Beregninger for 1992 og 1993 for kommunene Oslo, Drammen, Bergen og Trondheim. 61s.
- 96/57 T. Kalve: Bedre barnevernsdata på edblesbart medium. 42s.
- 96/58 E. Midtlyng og A.A. Ritland: Leseferdigheter i den voksne befolkningen i Norge: Pilotundersøkelse: Dokumentasjonsrapport. 53s.
- 96/59 A. Sundvoll og L. Solheim: Undersøkelse om kopiering på universiteter og høyskoler: Pilotundersøkelse: Dokumentasjonsrapport. 48s.
- 96/60 A. Sundvoll: Undersøkelse om levekår og nærmiljø i Bergen: Dokumentasjonsrapport. 53s.
- 96/61 A. Bråten: Populasjon og utvalg - konsumprisindeksen. 58s.
- 96/62 M. Kjelsrud og A. Torstensen: Innvandreres tilknytning til arbeidsmarkedet. Situasjonen i november 1994. Bruttoendringer mellom november 1993 og november 1994: Dokumentasjon og analyse. 170s.
- 96/63 H.M. Teigum: Samordnet levekårsundersøkelse 1996 - tverrsnittsundersøkelsen: Dokumentasjonsrapport. 57s.
- 96/64 Å. Kaurin: Emballasjestatistikk: Utprøving av metoder og forslag til metode for innhenting av data til en nasjonal statistikk over emballasjeavfall. 46s.
- 97/1 S. Opdahl: Levekårsundersøkelse blant mottakere av grunnstønad: Dokumentasjonsrapport med tabeller. 138s.
- 97/2 E. Berg og K. Rypdal: Historisk utvikling og fremskrivning av forbruket av noen miljøskadelige produkter. 23s.
- 97/3 A. Sundvoll: Undersøkelse om velferdsstatens gleder og byrder: Dokumentasjonsrapport. 88s.
- 97/4 M.S. Bjerkseth: Evaluering av ny metode for utarbeidelse av strukturstatistikk ved Seksjon 460. 145s.
- 97/6 E. Gulløy, S. Blom og A.A. Ritland: Levekår blant innvandrere 1996: Dokumentasjonsrapport med tabeller. 205s.
- 97/7 S. Blom og A.A. Ritland: Levekår blant innvandrere 1996: Del 2: Tabeller for nordmenn. 1997. 222s.
- 97/8 T.C. Mykkelbost: Resultater fra brukerundersøkelse i forbindelse med NOS 306: Utslipp til luft i norske kommuner 1993. 21s.
- 97/9 H.M. Teigum: Omnibusundersøkelsene 1996: Dokumentasjonsrapport. 136s.
- 97/10 P.O. Lande og T. Heimdal: GERIX START: System- og brukardokumentasjon. 49s.
- 97/11 A. Barstad: Frihetens århundre? Levekår i Norge i et 100-årsperspektiv. 37s.
- 97/12 G. Sparby: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1992: Dokumentasjon. 101s.
- 97/13 V. Pedersen: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1993: Dokumentasjon. 94s.
- 97/14 V. Pedersen: Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994: Dokumentasjon. 93s.
- 97/15 Metodevalg og kostnader ved etablering og drift av et boligregister. 29s.
- 97/16 K. Vassenden: Innvandrerstatisikkprosjektet: Styringsgruppas evaluering. 34s.
- 97/19 H.M. Teigum: Verdiundersøkelsen 1996: Dokumentasjonsrapport. 84s.
- 97/20 T. Ouren og T. Vik: Prosjektrapport: Voksenopplæringsprosjektet 1995-1996. 24s.
- 97/22 H. Lövkvist: Standardiserte rater - en metodebeskrivelse med eksempler fra dødsårsaksstatistikken. 45s.